

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΟΥ

ΠΟΛΥΛΑΣ, ΜΑΡΚΟΡΑΣ
ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1970

Θ. ΒΕΛΛΙΑΝΙΤΟΥ

ΠΟΥΛΑΣ, ΜΑΡΚΟΡΑΣ
ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΑΘΗΝΑΙ
1970

ΠΟΥΛΛΑΣ, ΜΑΡΚΟΡΑΣ ΚΑΙ Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

ΙΑΚΩΒΟΣ ΠΟΥΛΛΑΣ

Εἰς τὴν σημερινὴν διάλεξιν, Ὑψηλότατε, Κυρίαί καὶ Κύριοι, πρόκειται περὶ δύο μεγάλων διδασκάλων τοῦ λόγου, τοῦ Ἰακώβου Πολυλά καὶ τοῦ Γερασίου Μαρκοῦ, πρὸς δὲ περὶ τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ συνεχίζουσα καὶ σήμερον ἔτι τὰς περὶ ποιήσεως καὶ τέχνης ἐν γένει ἀρχάς, τὰς ὁποίας καθιέρωσαν διάσημοι ποιηταὶ καὶ λογογράφοι τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους. Ἡ Κερκυραϊκὴ Σχολή, περὶ τῆς ὁποίας ὁ λόγος, δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ ἐξακολούθησις τῆς Ζακυνθίας τοιαύτης, τῆς ὁποίας ἀρχηγὸς ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως Διονύσιος Σολωμός. Αἱ ἀρχαὶ τῆς Σχολῆς ταύτης ἦσαν, ὡς γνωστόν, ἡ καλλιέργεια τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, τῆς πνιγμένης μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς δουλείας, ὡς λέγει εἰς τὰ προλεγόμενα τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ ὁ Ἰάκωβος Πολυλάς, καὶ ἡ χάραξις τῆς ὁδοῦ, ἣν ὤφειλε νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ νέα ἡμῶν ποίησις.

Ἡ ποίησις ἐν Ἑλλάδι εἶχεν ἐκλείψει πρὸ πολλοῦ. Ὁμοῦ μὲ τὸν Θεόκριτον, λέγει ὁ ἴδιος Πολυλάς, εἶχε συναποθάνει τὸ πρωτότυπον ἐκεῖνο πνεῦμα, τὸ ὁποῖον εἶχε πλουσιωτάτην τὴν οὐσίαν του. Μετὰ τὴν ἀπώλειαν δὲ καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος, ἡ σοφία τοῦ κόσμου, ἀπὸ τὴν ἀγνὴν ἀτμοσφαῖραν τῆς φύσεως κατέφυγεν εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ σπουδαστηρίου. «Ἡ τέχνη, οὕτως, ἔπαυσε νὰ χύνη τὰς πλήρεις ζωῆς πηγὰς αὐτῆς εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς κοινωνίας καὶ νὰ λαμβάνη παρ' αὐτῆς τὴν ἀμορφον ὕλην, ὅπως διαπλάττει ἔργα καλλιτεχνικά. Ἐνεκα τούτου μέγα χάσμα ἐχώρισε τοὺς λογίους ἀπὸ τοῦ λαοῦ. Οἱ λόγοι προσεπάθησαν νὰ διατηρήσουν τοὺς τεχνικοὺς καὶ γλωσσικοὺς τύπους τοῦ παρελθόντος, ἐν ᾧ ὁ λαὸς διαλύσας τὸν σοφὸν ὄργανισμὸν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, ἐμόρφωσεν ἐκ τῶν συντριμμάτων αὐτῆς καὶ ἐξ ἄλλων στοιχείων τὴν νέαν γλῶσσαν, ἥτις ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐκυρίευσεν ὅλας τὰς κοινωνικὰς τάξεις».

Οὕτως ὁ Πολυλάς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἀκόμη τοῦ Θεοκρίτου εὕρισκει

ἐκλείψαν τὸ πρωτότυπον ἑλληνικὸν ἐκεῖνο πνεῦμα, ὅπερ ἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον μίαν μεγάλην ποίησιν. Ἄν ἔλειπεν ὅμως ἡ ποίησις καὶ τὰ γνήσια ἔργα τῆς τέχνης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἔπαυσεν ἐν τούτοις παντελῶς ἡ καλλιέργεια τῶν γραμμάτων εἰς οὐδεμίαν ἐποχὴν τοῦ ἔθνικοῦ ἡμῶν βίου. Δὲν εἶναι δὲ ἀκριβὲς τὸ πιστευόμενον κοινῶς ὅτι ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας εἶχεν ἐκλείψει πᾶσα πνευματικὴ ἐργασία ἐν Ἑλλάδι, οὐδὲ ὅτι ὑπὸ τὴν δουλείαν ἐπῆλθε πλήρης στέρησις πάσης φιλολογικῆς παραγωγῆς. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας ἀπαντῶμεν πλῆθος λογίων ἀνδρῶν ἀσχολουμένων εἰς τὰ γράμματα. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πάντες οὗτοι ἀκολουθοῦσι τοὺς ἀρχαίους γλωσσικοὺς τύπους. Ὅλη αὐτῶν ἡ πνευματικὴ ἐργασία τείνει νὰ προσεγγίσῃ τὰ ἀρχαῖα πρότυπα, πᾶσα δὲ ἡ πνευματικὴ τῶν φιλοπονία εἶναι μία ἐνδελεχῆς προσπάθεια ἀπομιμήσεως τούτων. Ἐνεκα τούτου ἡ φιλολογία αὕτη δὲν εὐρίσκετο εἰς οὐδεμίαν ἐπαφὴν μετὰ τῆς ἑλληνικῆς συνειδήσεως. Ὁ ὑπὸ τὴν δουλείαν λαὸς δὲν εὕρισκε τίποτε ἀπορρέον ἐκ τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ τίποτε ἐκπροσωποῦν τὰς σκέψεις καὶ τὰς ἰδέας του ἐν τῇ φιλολογίᾳ ταύτῃ. Τοῦτο συμβαίνει πάντοτε εἰς τοὺς λαοὺς ἐκείνους τῶν ὁποίων ἡ ποίησις καὶ ἐν γένει ἡ λογοτεχνία ἐγεννήθη οὐχὶ ἀμέσως ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ λαοῦ, ἀλλ' ἐξ ἀπομιμήσεως. Ἦτο κατ' ἀκολουθίαν ἡ φιλολογία αὕτη παραπλάνησις πνευματικὴ. Ἡ λογοτεχνικὴ αὕτη ἐργασία ὑπῆρξεν ὄντως ἀποτελεσμα πλάνης καὶ ψεύδους, διότι ἐξέφευγεν ἀπὸ τὸν κύκλον τῶν συμφωνοῦντα πρὸς τὰς συγχρόνους ἰδέας καὶ πρὸς τὴν σύγχρονον ζωὴν. Ποίησις, κλασσικὴν ἔχουσα ὄχι μόνον τὴν μορφήν ἀλλὰ καὶ τὴν οὐσίαν, ἐν αἰῶνι ἀλλῶ δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχη πλέον τὸ ἀπλοῦν καὶ τὸ εὐγενὲς μεγαλεῖον, ἡ ἀξία τῶν ὁποίων εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀρμονίαν τῆς τέχνης καὶ τῆς ζωῆς μετὰ τῆς ποιητικῆς ἀληθείας. Ἡ ἀρχαία ἑλληνικὴ ποίησις ἦτο ἀναντιρρήτως σύμφωνος πρὸς τὸν βίον τοῦ ἔθνους ἐξ οὗ προήλθεν· ἀλλὰ μετὰ τοῦ Θεοκρίτου εἶχε λήξει ὁ αἰὼν τῆς ἰδανικῆς ποιήσεως, ἡ τέχνη κατ' ἀκολουθίαν ἡ ὄφειλε ν' ἀλλάξῃ χαρακτῆρα ἢ ν' ἀποθάνῃ. Μετὰ τὸν αἰῶνα τοῦτον πᾶσα ἀπόπειρα ὅπως δοθῆ εἰς τὴν ποίησιν ἰδανικὸς χρωματισμὸς ἦτο ψευδής. Εἶχομεν εἰσελθεῖ πλέον εἰς τὸν ψευδοκλαστικισμόν, ἀφοῦ ἡ ποίησις δὲν συνεφάνει πρὸς τὴν ζωὴν, καὶ καθίστατο ψυχρὰ ἀλληγορία. Τοιαύτη δὲ ἀληθῶς ὑπῆρξεν ἡ ἑλληνικὴ ποίησις, ὅτε ἀφήσασα τὸν κύκλον αὐτῆς, διήλθεν, ὡς ὠχρὰ σκιά, διὰ τῆς Ἀλεξανδρείας. Ἡ ποίησις ὅμως, ἥτις δὲν δύναται νὰ περικλεισθῆ εἰς τοὺς νεκροὺς τύπους, ἐζήτησεν ἐν τῇ νέᾳ ζωῇ τῆς Ἑλλάδος διέξοδον εἰς τὰ βουνὰ καὶ εἰς τὰ πελάγη, ἐκεῖθεν δὲ ἀπέρρευσαν τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια καὶ ἰδίως τὰ κλέφτικα τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα ὑπῆρξαν ἡ μόνη ἀπ' αἰῶνων γνήσια ἑλληνικὴ ποίησις, ἡ ἀπηχοῦσα τὰς ἐγγενεστέρως ἰδέας τοῦ ἔθνους. Ἦσαν τὰ κλέφτικα τραγούδια, αὐτοὶ οὗτοι οἱ παλμοὶ τῆς φυλῆς, αὕτη αὕτη ἡ διαμαρτυρία τοῦ καταπεσόντος εἰς τὴν δουλείαν ἔθνους.

Οὕτω τὸ καριοφύλι τοῦ κλέφτη καὶ τὸ ἠρωϊκόν του τραγοῦδι δὲν ἔπαυσαν διαλαλοῦντα τὸ ἀκοίμητον αἶσθημα πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους.

Ἡ ἠρωϊκὴ αὐτὴ ποίησις, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ περιφήμου θρήνου τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν μακρὰν διάρκειαν τῆς δουλείας, καὶ ἤρχισεν ἐξαντλουμένη ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος. Ἐληγεν οὕτω ἡ παράδοσις τοῦ προφορικοῦ ἔπους καὶ ἤγγιζεν ἡ στιγμή τῆς ἐμφανίσεως τῶν ποιητῶν τῆς ἐμπνεύσεως καὶ τῆς τέχνης. Ἀπὸ τῶν αἰγιαλῶν δὲ τῆς Ζακύνθου ἠκούσθησαν αἱ πρῶται μολπαὶ γνησίας ἑλληνικῆς ποιήσεως, αἵτινες ἀνεμίγησαν μὲ τοὺς κρότους τῶν ὄπλων τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀγωνιζομένης Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ἡ ποίησις τοῦ Σολωμοῦ διεδέχθη τὸ λαϊκὸν τραγοῦδι, ἡ δὲ ποίησις τῆς ἐμπνεύσεως ἠκολούθησε τὸν αὐτὸν τύπον τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος. Ἡ δημοσίευσίς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τοῦ Φωριέλ καὶ ὁ θαυμασμὸς τὸν ὅποιον ἐπροκάλεσαν ταῦτα ἐν Εὐρώπῃ, λέγει ὁ Κερκυραῖος κριτικὸς Γεώργιος Καλοσγοῦρος, ἔσωσαν τὴν ποίησιν. Ἰσως ἄνευ τοῦ Φωριέλ καὶ τῶν ἄλλων, οἵτινες ἐξῆραν τὴν δημοτικὴν ἡμῶν ποίησιν καὶ τὸν τύπον αὐτῆς δὲν θὰ εἶχομεν τὸν Σολωμόν, ἄνευ δὲ τούτου δὲν θὰ εἶχομεν τὸν Ζαλοκώσταν, τὸν Βαλαωρίτην, τὸν Μαρκορᾶν καὶ τόσους ἄλλους, οἱ ὅποιοι διέσωσαν καὶ ἀνέπτυξαν τὸν τύπον ἐκεῖνον τῆς ποιήσεως, ἐν μέσῳ τοῦ κλύδωνος τῆς γενικῆς ἀναρχίας. Οἱ Ἑπτανήσιοι ποιηταὶ τοῦ ἸΘ' αἰῶνος ὑπῆρξαν οἱ ἀληθεῖς μαθηταὶ τῶν περιπλανωμένων αἰοδῶν τῶν ἑλληνικῶν ὁρέων. Χωρὶς ν' ἀπομιμῶνται οὗτοι δουλικῶς τὰ ἀθάνατα ἐκεῖνα τραγοῦδια, διέσωσαν τὸν τύπον καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν. Οὕτω δὲ ἐθεμελιώθη ἡ νέα ἡμῶν ποίησις.

Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Σολωμοῦ καὶ ποιητῶν οἱοὶ ὁ Κάλβος, ὁ Βαλαωρίτης, ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ Τερτσέτης, ὁ Λασκαράτος, ὁ Πολυλάς, ὁ Μαρκορᾶς κατὰ τὸ πρῶτον ἡμῖς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, δὲν εἶναι ὡς ἤθελεν ὑποθέσει τις τυχαῖον φαινόμενον, ἀλλὰ φυσικὴ συνέπεια μιᾶς πνευματικῆς ἐργασίας, ἡ ὅποια ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τρεῖς περίπου αἰῶνας ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ μία διαρκῆς ἐπικοινωνία πρὸς τὸν δυτικὸν πολιτισμὸν. Ὅπως ἐξηγήσῃ τις τὸ φαινόμενον τοῦτο, δεόν νὰ γνωρίζῃ τὴν Ἑπτανήσον ὑπὸ τὰς διαφόρους μορφάς τῆς πολιτικῆς, τῆς διοικητικῆς, τῆς κοινωνικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς αὐτῆς συστάσεως. Ἡ θέσις ἐν πρώτοις τῆς Ἑπτανήσου ἦτο κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα πολὺ διάφορος τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ἡ τουρκικὴ εἰσβολὴ ἡ παρασύρασα εἰς τὴν ὀρμὴν τῆς τὸν ὑφιστάμενον ἐν τῇ χώρα πολιτισμὸν δὲν ἐφθασε μέχρι τῶν γοητευτικῶν ἀκτῶν τῶν Ἰονίων νήσων. Δὲν ἦτο βεβαίως ἐλευθέρη καὶ ἡ Ἑπτανήσος, ἀλλ' ἀπὸ τὴν βενετικὴν κυριαρχίαν διετήρησεν αὐτὴ πολιτικὴν τινα αὐθυπαρξίαν καὶ πλήρη τὴν πνευματικὴν αὐτῆς ἀνεξαρτησίαν. Ἡ διαρκῆς ἐξ ἄλλου ἐπικοινωνία

τῶν Ἑπτανησίων μετὰ τῆς Ἰταλίας, ἥτις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο ἡ μᾶλλον πολιτισμένη χώρα τῆς Εὐρώπης, εἰς ἣν ἔθαλλον αἱ τέχναι καὶ τὰ γράμματα, ἐν ᾗ συνετέλεσεν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῶν νέων φιλοσοφικῶν θεωριῶν, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ὁποίων διεπλάσσοντο αἱ Εὐρωπαϊκαὶ κοινωνίαι, διεμόρφωσεν ἀφ' ἑτέρου τὴν ἀντίληψιν τῶν Ἑπτανησίων τοιαύτην, ὥστε τὰ νέα εἰσαγόμενα στοιχεῖα, νὰ μὴ παραφθείρωσι τὴν ἑλληνικὴν αὐτῶν αἴσθησιν. Τοῦναντίον ὑπὸ τὸ κράτος τῶν νέων ἰδεῶν ἀφυπνίζετο τὸ αἶσθημα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος ἐν Ἑπτανήσῳ, καὶ αἱ πρωτεύουσαι τῶν νήσων καθίσταντο κέντρα ἑλληνικὰ ἀποβλέποντα εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς διαθήκης, ἣν ἀφῆκεν ἡμῖν πικτῶν πρὸ τῆς Πύλης τοῦ Ρωμανοῦ ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου. Πολυάριθμοι Ἑπτανήσιοι ἀπήρχοντο τότε εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἐσπούδαζον εἰς τὰ Πανεπιστήμιά της. Πολλοὶ τούτων ἐγένοντο ἀργότερα καθηγηταὶ εὐρωπαϊκῶν Πανεπιστημίων, καὶ ἄλλοι κατέλαβον μεγάλας θέσεις εἰς ξένα κράτη. Ἐπιστρέφοντες οὗτοι εἰς τὴν Πατρίδα των, μετέδιδον τὰς ἐπιστημονικὰς ἐκεῖνας γνώσεις, αἱ ὁποῖαι τοσοῦτον ἀπέβησαν χρήσιμοι, ὅταν ἐν Ἑπτανήσῳ ἐδημιουργήθη, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἸΘ' αἰῶνος, τὸ πρῶτον ἀνεξάρτητον ἑλληνικὸν κράτος. Ἐκτὸς τῶν μεταβαινόντων πολυαριθμῶν Ἑπτανησίων πρὸς συμπλήρωσιν ἐπιστημονικῶν σπουδῶν εἰς τὰς ἐστίας τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ, πλῆθος ἄλλο εὐγενῶν Ἰταλῶν κατήρχετο εἰς τὴν Ἑπτανήσον, ἐξοριζομένων ἐκεῖθεν λόγῳ τῆς προοδευτικῆς παραφορᾶς τῶν πολιτικῶν των ἰδεῶν. Οὗτοι ἐκόμιζον τὰς ἰδέας των εἰς τὴν Ἑπτανήσον. Τοιουτοτρόπως αἱ πόλεις αὐταὶ καθίσταντο κέντρα ζωηρᾶς πνευματικῆς κινήσεως καὶ ἐσχηματίζετο κοινωνικὸς βίος ἀναπτυσσόμενος ἐντὸς ἀτμοσφαιρας πνευματικῆς, προσομοιαζούσης πρὸς τὴν τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, ἐνθα ἔθαλλον αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστήμαι, ἐπαφάζετο δὲ ἡ νέα ζωὴ μὲ τὰς ἰδέας ἐκεῖνας τὰς ὁποίας ἐσκόρπισεν εἰς τὰ πέρατα τοῦ κόσμου ἡ θύελλα τῆς Γαλλικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐὰν ἐπρόκειτο ὁμως νὰ ἐρευνήσω τὴν πνευματικὴν ταύτην περίοδον τῆς Ἑπτανήσου ἤθελον κατ' ἀνάγκην εἰσελθεῖ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀφήγησιν τοῦ ὄλου ἑπτανησιακοῦ βίου, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐκυριάρχει εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἰονίου ἡ Βενετία. Τὰ ὅρια τῆς παρουσίας διαλέξεως εἶναι λίαν περιορισμένα, δὲν ἐπιθυμῶ δὲ καταχρῶμενος τῆς εὐμενείας ὑμῶν νὰ ἐκτείνω τὰ ὅρια ταῦτα. Ἄρκομαι μόνον νὰ παρατηρήσω ὅτι ἡ τότε κοινωνικὴ, πολιτικὴ καὶ ἡ πνευματικὴ κατάστασις τῆς Ἑπτανήσου δικαιολογεῖ τὴν ἀθρόαν ἐμφάνισιν τόσων ποιητῶν, εἰς μίαν τόσον μικρὰν ἑλληνικὴν κοινωνίαν, οἷα ἦτο ἡ Ἑπτανησιακὴ.

Ἡ Κερκυραϊκὴ Σχολὴ εἶναι πεπληρωμένη μὲ τὰς ἰδέας καὶ μὲ τὴν ποίησιν τοῦ Σολωμοῦ. Ἄλλὰ περὶ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ μεγάλου ἡμῶν ποιητοῦ ὠμίλησεν ἤδη τόσον εὐγλώττως ὁ κ. Μάτσεις, ὥστε νὰ μὴν ὑπάρχη ἀνάγκη νὰ ἐνδιατρίψω ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος. Ὅτε ἀπῆλθεν ἐκ Ζακύνθου ὁ Σολωμὸς ἐν ἔτει 1828, ὅπως ζῆση τὸν ὑπόλοιπον βίον του εἰς τὴν Κέρ-

κυραν άφοσιούμενος μόνον εις την τέχνην, εκόμισεν εις την νέαν αυτου κατοικίαν τας ιδέας αυτου, περι ποιήσεως και γλώσσης, τας όποιας ήκολούθησαν νεαροί τότε ποιηται και λογογράφοι, οίτινες ύπήρξαν όπαδοί και μαθηται αυτου, διατηρήσαντες άγνάς τας ύποθήκας του μεγάλου των διδασκάλου. Ούτως έδημιουργήθη ή Κερκυραϊκή Σχολή, εκ της όποιας προήλθον διάσημοι ποιηται, κριτικοί και λογογράφοι και μεταξύ των όποιων προέχουν ό Πολυλάς και ό Μαρκοράς, περι ών ή παρούσα κυρίως διάλεξις.

Και οί δύο Κερκυραίοι ποιηται έγεννήθησαν κατά τό αυτό έτος. Ό Ίάκωβος Πολυλάς έγεννήθη έν Κερκύρα την 7ην Φεβρουαρίου 1826, από ευγενή της νήσου οικογένειαν, καταλθούσαν, όπως τόσαι άλλαι οικογένειαι των Ίονίων νήσων, εκ Κωνσταντινουπόλεως μετά την άλωσιν αυτής. Οί πρόγονοι του Πολυλά ύπήρξαν άγαθοί και έναρτεροι πολίται. Είχε την άτυχίαν ό Ίάκωβος να χάση τόν πατέρα του εις παιδικήν ήλικίαν, ώστε πάσα ή μέριμνα της εκπαιδεύσεως και μορφώσεως αυτου άφέθη εις την μητέρα του. Ήτο αυτη έξαιρετος Δέσποινα, εις την όποιαν ήρσκεν ή ποιησις και ή μουσική. Ήπαιζεν μετά πολλου αισθήματος άρπαν, και ήγάπα την ποίησιν, ιδίως την Ίταλικήν ήτις ήτο τόσον οικεία τότε εις τούς κατοίκους των πόλεων της Έπτανήσου. Από την μητέρα του ούτως έδιδάχθη ν' αγαπή την τέχνην και να λατρεύη την ποίησιν. Κατ' ευτυχή σύμπτωσιν άφίκετο εις Κέρκυραν και ό Σολωμός, όστις συνδεθείς μετά του Πολυλά, ότε ούτος ήτο έφηβος άκόμη, καθωδήγησεν αυτόν εις τόν δρόμον, όν ήκολούθησεν άργότερον ή ψυχή του. Ούτως ό Σολωμός απέβη ό πνευματικός αυτου πατήρ, όστις εκέντρισε την φυσικήν φιλομάθειαν του παιδός και έξήγηε την τάσιν του προς την ποίησιν. Περι τόν Σολωμόν έσχηματίσθη κύκλος νέων ποιητών και λογογράφων άποτελούμενος από τόν Μαρκοράν, τόν Ίούλιον Τυπάλδον, τόν Καρ. Κουαρτάνον, τόν Μάνεσην, τόν Μανούσον και άλλους νέους, μεταξύ δε αυτών συγκατελέγοντο και διάσημοι ξένοι ως ό Ίταλός ποιητής Ρεγάλδης και ό Δαλματός Θωμαζέος. Έν μέσω τοιούτου κύκλου άντήχουν αί ύψηλαι όμιλαιο του μεγάλου ποιητου, έγινοντο αισθητικαι και φιλοσοφικαι συζητήσεις, ό δε Σολωμός ένεθουσία τούς νέους Κερκυραίους, οί όποιοι απέβλεπον εις αυτόν ως προς διδάσκαλον και πνευματικόν εσεργέτην. Μετά του Πολυλά ό Σολωμός συνεδέθη πλειότερον παντός άλλου. Ή έρευνητική και βαθεία διάνοια του νεανίου ειλικυε τόν ποιητήν προς αυτόν. Οντως έξαιρετική ήτο ή έπίδοσις εις τά γράμματα του Πολυλά και ή πολυμάθεια αυτου. Νεανίας άκόμη έγνωριζε κατά βάθος τας κυριώτερας ευρωπαϊκάς φιλολογίας, έμελέτα τόν Όμηρον, τόν Πλάτωνα, τόν Πίνδαρον, τόν Θουκυδίδην και μετέφραζε τούς «Τεχνίτας» του Σίλλερ και την «Τρικυμίαν» του Σαιξπήρου. Παρακολουθών δε την εξέλιξιν του πνεύματος του μεγάλου ήμωδν ποιητου μετέφραζε χάριν αυτου τά αισθητικά συγγράμματα του Σίλλερ και την «Φαινομενολογίαν»

του 'Εγέλου, καθιστών τοιουτοτρόπως τὸν Σολωμὸν κοινωὸν τῆς νέας γερμανικῆς φιλοσοφίας.

Εἶχε νομφευθῆ ὁ Πολυλάς εἰκοσαετῆς σχεδόν, ἀλλὰ μετὰ μικρὸν ἢ σύζυγός του προσεβλήθη ἐξ ἀνιάτου νοσήματος. Τὴν μετέφερεν εἰς τὴν Νεάπολιν κατὰ τὸ 1852 καὶ ὅταν μετὰ δύο ἔτη ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κέρκυραν ἡ εὐγενικὴ του συμβία ἀπέθανεν. Κατὰ τὴν εἰς Νεάπολιν διαμονὴν του ἠκροάσθη φιλοσοφικὰ μαθήματα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς πόλεως αὐτῆς. Ἡ ἐπάνοδος εἰς τὴν Κέρκυραν ἦτο τραγικὴ ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν. Ὁ φιλόσοφος Πολυλάς ἐζήτησε παρηγορίαν τότε τοῦ δυστυχήματός του εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως. Τότε δὲ ἐδημοσίευσεν καὶ τὸ πρῶτον μεταφραστικὸν αὐτοῦ ἔργον τὴν «Τρικυμίαν» τοῦ Σαίξπηρ, τῆς ὁποίας προέταξεν ὠραιότατην κριτικὴν μελέτην. Εἰς τὴν μετάφρασιν αὐτὴν κατεφάνη ἡ πλαστικὴ καὶ ἡ κριτικὴ δύναμις τοῦ Πολυλά.

Ἐκτοτε ἄρχεται ἡ φιλολογικὴ καὶ πολιτικὴ σταδιοδρομία αὐτοῦ. Τὸ φιλολογικὸν μέρος τοῦ σοφοῦ Κερκυραίου εἶναι κυρίως τὸ μεταφραστικὸν καὶ τὸ κριτικόν. Ἡ κριτικὴ βαθύτης αὐτοῦ κατεφάνη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς κατὰ τὴν πρῶτην ἔκδοσιν τῶν ἔργων τοῦ Σολωμοῦ, τὴν ὁποίαν ἐπεμελήθη οὗτος καὶ τῆς προέταξε μακρὸν πρόλογον, ὅστις θεωρεῖται ὡς ἀριστοῦργημα κριτικῆς ἀναλύσεως. Δι' αὐτῆς ἐγνωρίσαμεν πλειότερον τὸν Σολωμὸν ἡμεῖς οἱ μεταγενέστεροι. Ὅλαι αἱ σκέψεις τοῦ Πολυλά περὶ ποιήσεως καὶ τέχνης, ὅλαι αἱ αἰσθητικαὶ αὐτοῦ θεωρίαι εἶναι ἐγκατεσπαρμέναι εἰς τοὺς προλόγους τῶν μεταφράσεών του καὶ εἰς τὰς σημειώσεις μὲ τὰς ὁποίας συνοδεύει αὐτάς. Εἰς ταύτας ὁ Πολυλάς ἐμφανίζεται ἀληθῶς ὑπέροχος κριτικός. Εἶναι, ὡς λέγει ὁ Παλαμᾶς, κριτικὸς κατὰ τὴν εὐρυτάτην σημασίαν τῆς λέξεως. Κατέχει τὸ δῶρον τοῦ συλλαμβάνειν τὰς γενικὰς ἐννοίας τῶν πραγμάτων καὶ ἡ ἐργασία του δὲν εἶναι παρὰ ὑψηλὴ τις ἀπόπειρα πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Ἡ φιλοσοφικὴ ιδιότης τοῦ πνεύματός του ἀναδεικνύεται κυρίως εἰς τὸν πολυχρόνιον ἀγῶνα τῆς διαμορφώσεως τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης διὰ τῆς μεταφράσεως κλασσικῶν ἀριστοῦργημάτων. Ὁ Πολυλάς ἠύρνε τὰς περὶ γλώσσης μελέτας αὐτοῦ καὶ δὲν ἠρκέσθη εἰς τὸν πρωτογενῆ τύπον τῆς ἀφελοῦς δημοτικῆς γλώσσης, ἀλλ' ἐπεχείρησε τὴν δημιουργίαν νέου γλωσσικοῦ τύπου ἀξίου τῆς τέχνης καὶ ἀξίου τοῦ ἔθνους. Ἡ θεωρία αὕτη περὶ γλώσσης ἦτο ἐκείνη ἣν ἠσπάζετο καὶ ὁ Σολωμός, ὡς ἤκουσα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐντεῦθεν παρὰ τοῦ κ. Στεφάνου, ὅστις ἀνέγνωσεν ἐπιστολὴν τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὸν Τερτσέτην σχετικῶς μὲ τὸν δρόμον τὸν ὁποῖον ᾤφειλε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ γλῶσσα ἐξελισσομένη ὡς ὄργανον χρήσιμον εἰς τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀφωπνισθέντος ἔθνους. Ἀπὸ τοιούτων ἀρχῶν ἀγόμενος ὁ Πολυλάς κατεγίνετο κυρίως εἰς μεταφράσεις κλασσικῶν ἔργων. Τοῦτο ἠθέλεν ἴσως θεωρηθῆ ὡς ἀσήμαντος τίτλος δι' ἄνδρα τῆς φιλολογικῆς περιωπῆς τοῦ Πολυλά. Ἄλλ' ἡ κυρίως ἐργασία τοῦ ἀνδρός εἶναι ἡ

μεταφραστική και αποτελεί ιδιαίτερον όλως και αξιοθαύμαστον φαινόμενον εις την νεωτέραν ήμῶν φιλολογίαν. Ἡ μεταφραστική του ἐργασία εἶναι ὅλως πρωτότυπος καὶ παρουσιάζει νέαν γλῶσσαν καὶ νέους ρυθμούς. Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν πρωτότυπον τρόπον ὁ Πολυλάς κατέτριψε τὴν ζωὴν αὐτοῦ μεταφράζων τὸν Ὅμηρον, τὸν Σαίξπηρον, τὸν Σίλλερ καὶ πλῆθος στίχων Λατίνων καὶ Γερμανῶν ποιητῶν. Μεταξὺ τῶν Ἑπτανησιῶν ποιητῶν, οἵτινες ἀποτελοῦσι τὴν καθαρὰν Ἑπτανησιακὴν Σχολήν, ὁ Πολυλάς καὶ ὁ Βαλαωρίτης διακρίνονται μᾶλλον τῶν ἄλλων δι' ἰδιαίτερον χαρακτήρος. Τοῦ χαρακτήρος δὲ τούτου, λέγει εἰς τινὰ μελέτην τοῦ ὁ Παλαμᾶς, ἡ ἀντίθεσις καθίσταται ἀποτομωτέρα, ὅταν θελήσωμεν νὰ συγκρίνωμεν αὐτούς. Ἀποσπῶ ὀλόκληρον τὴν περίοδον ταύτην τοῦ κ. Παλαμᾶ, ἣτις εἶναι λίαν χαρακτηριστική.

«Καὶ οἱ δύο μᾶλλον ἐλεύθεροι καὶ περισσότερον ὀργῶντες πρὸς κίνησιν ἐφάνησαν, ὡς ἀποσχισθέντες τῆς ἐκκλησίας τῶν πατέρων των, καὶ ἀπεινάζαν τὰ ὄρια τοῦ κύκλου, τὸν ὁποῖον διεχάραξεν ὁ Σολωμός. Ἄλλὰ τὰ ἐπεξέτειναν ἕκαστος κατ' ἀντίθετον διεύθυνσιν. Ὁ Βαλαωρίτης ὑπὸ τοῦ ἐπικοῦ δαιμονίου κεντριζόμενος, ἐπεξέτεινε ταῦτα πρὸς τὴν φύσιν καὶ ἐβυθίσθη ὀλόκληρος εἰς τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ παρελθόντος, ὁ δὲ Πολυλάς ποδηγετούμενος ὑπὸ τοῦ κριτικοῦ νοῦ, ἀπέβλεπεν ἐργαζόμενος κυρίως εἰς τὸ μέλλον καὶ ἔστησε μᾶλλον ὡς σκοπὸν τῆς τέχνης τὸ βαθὺ νόημα αὐτῆς. Δημοκρατικώτερον τὸ ἔργον τοῦ Βαλαωρίτη, ἀριστοκρατικώτερον τὸ τοῦ Πολυλά. Ἀμφότερα ὅμως προήλθον ἐκ τῆς αὐτῆς μητρός, καθόσον δὲ ἠνδροῦντο ἐξεδήλουν διαφορετικὰς τάσεις, μέχρις οὗ ἡ μεταξὺ των ἀντίθεσις προσέλαβε διαστάσεις βιβλικὰς. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν παρατηρουμένην ἀντίθεσιν, ἀμφότεροι εἶναι κήρυκες τῆς καλλιτεχνικῆς ἀληθείας».

Ἄλλ' ἡ διαφορὰ καὶ ἡ διάστασις εἶναι βαθύτερα ἀκόμη ἢ ὡς χαρακτηρίζει αὐτὴν ὁ κ. Παλαμᾶς. Ἴνα ἐννοήσῃ τις τὴν ἀντίθεσιν ταύτην πρέπει νὰ διεξέλθῃ τὰ κριτικὰ περὶ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτη ἄρθρα, τὰ ὁποῖα ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Κώδωνα», κερκυραϊκὴν ἐφημερίδα, τῆς ὁποίας αὐτὸς ἦτο ἡ ψυχὴ. Δὲν περιορίζετο μάλιστα εἰς τὴν ἀνηλεῆ κριτικὴν, ἀλλὰ παρῶδει τὰ ποιήματα τοῦ Λευκαδίου ποιητοῦ καὶ προσεπάθει νὰ κατακρημνίσῃ ὀλόκληρον τὸ ποιητικὸν ἔργον του. Τὴν κριτικὴν ταύτην δὲν ὑπεγόρευον εἰς τὸν Πολυλᾶ κυρίως λόγοι αἰσθητικοί. Εἰς τὴν ἀγρίαν ἐκείνην ἐπίθεσιν προκύπτει ὁ πολιτικὸς ἀντίπαλος καὶ ὁ ἀμείλικτος δημοσιογράφος. Ἡ πολιτικὴ δὲ ἀντίθεσις ἦτο τοιαύτη τότε, ὥστε δὲν ἀφῆκεν ἀνεπηρέαστον τὸν φιλόσοφον καὶ τὸν κριτικόν, ἀλλὰ τὸν παρέσυρεν εἰς πολεμικὴν ὁμοίαν τῆς ὁποίας σπανίως παρέστη ἡ κοινωνία τῆς Ἑλλάδος. Τὸν πολιτικοφιλολογικὸν ἐκείνον ἀγῶνα καθίστων κυρίως ἐνδιαφέροντα αἱ ἐξέχουσαι φυσιογνωμίαι τοῦ κρίνοντος καὶ τοῦ κρινομένου. Ἄλλ' αἱ κριτικαὶ ἐκεῖναι μελέται, ἔνεκα τοῦ λόγου τοῦ προκαλέσαντος αὐτάς, δὲν ἦτο

δυνατόν νά ένασκήσωσιν οὐδεμίαν ἐπιρροήν ἐπὶ τῆς γενικῆς ἐκτιμήσεως τοῦ ποιητικοῦ ἔργου τοῦ Βαλαωρίτου, διό ἐλησμονήθησαν καὶ ἐξητμήθησαν ὁμοῦ μὲ τὰ πολιτικά πάθη, τὰ ὅποια παρέλαβον μετ' αὐτῶν εἰς τὸν τάφον οἱ ἀντικαλαίοντες πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Παρ' ὅλην τὴν τοιαύτην ἀντίθεσιν ὁ τε Πολυλάς καὶ ὁ Βαλαωρίτης εἶναι ἀληθῶς κήρυκες τῆς αὐτῆς καλλιτεχνικῆς ἀληθείας. Ἄλλ' ὁ Βαλαωρίτης εἶναι κατ' ἐξοχὴν ὁ ποιητής, ὁ ἀναστήσας ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ τὴν φυλὴν τῶν προεπαναστατικῶν πολεμιστῶν τῶν ὁποίων αὐτὴ ἡ ζωὴ ἦτο ἡ ζῶσα ποίησις τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Τὴν ποίησιν τοῦ Λευκαδίου ποιητοῦ δονεὶ διαρκῶς ἐν φλογερὸν αἶσθημα φιλοπατρίας, ὅπερ διέσειεν ὡς σεισμός τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, κατὰ τὴν ὥραιαν εἰκόνα, ἣν ἔδωκεν αὐτὸς ὁ ἴδιος ποιητής, καὶ τὴν διακρίνει μία ἀγάπη βαθύτατη πρὸς τὴν ἑλληνικὴν φύσιν τῆς ὁποίας ἐγένετο ὁμητής. Πρὸ παντὸς ἡ ἐργασία του εἶναι πρωτότυπος καὶ ἀπορρέει ἐκ τῆς ζωηφόρου ἐκείνης πηγῆς, ἐκ τῆς ὁποίας ἀπέρρευσε ἡ ποίησις τοῦ Θεοκρίτου, τὴν διαπνέει δὲ μία δύναμις μεγάλης ποιητικῆς δημιουργίας.

Τὸ ἔργον τοῦ Πολυλά εἶναι πολὺ διάφορον καὶ μετριοφρονέστερον. Ὁ Πολυλάς εἶναι ὁ ἀριστοτέχνης μεταφραστῆς, ἡ ἐργασία του δὲ καίτοι μεταφραστικὴ προσεγγίζει τὰ ὄρια τῆς ὑψηλῆς τέχνης, ἀλλ' εἶναι πάντοτε μεταφραστικὴ, στερεῖται δηλαδὴ τῆς δημιουργικῆς πνοῆς. Ἄλλ' ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀπέβη μεγάλης σημασίας κατὰ τὴν δημιουργίαν τῆς νέας φιλολογίας μας, διότι εἶναι ἀπόρροια βαθείας μελέτης ἀριστουργημάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἀπόδοσις αὐτῶν μὲ νέαν ὅλως γλώσσαν καὶ νέους ρυθμούς. Εἶναι ἐργασία ἔχουσα μεγάλην φιλολογικὴν ἀξίαν, κυρίως ἀπὸ γλωσσικῆς καὶ κριτικῆς ἀπόψεως, εἰς μίαν δὲ νεοδημιούργητον φιλολογίαν ἢ τοιαύτη ἐργασία δύναται νά ἐννοήσῃ πᾶς τις πόσον εἶναι πολύτιμος. Εἰς τὴν φιλολογικὴν ταύτην φιλοπονίαν τοῦ Πολυλά ὀφείλομεν τὰς μεταφράσεις τοῦ Ὅμηρου, τῆς «Τρικυμίας», τοῦ «Ἄμλετ» τοῦ Σαιξπήρου, τῶν «Τεχνιτῶν» τοῦ Σίλλερ καὶ πλήθους λατινικῶν καὶ γερμανικῶν ποιημάτων.

Διὰ τῶν μεταφράσεων τούτων κατέβαλε πᾶσαν προσπάθειαν ἵνα διαπλάσῃ τὴν δημοτικὴν γλώσσαν τοιαύτην, ὥστε νά ὑψωθῇ εἰς στρώματα ὑψηλότερα τῆς συνήθους δημῶδους ἐκφράσεως τῶν αἰσθημάτων. Ἐξήτησε νά συγχωνεύσῃ πολυειδῆ στοιχεῖα, διὰ τῆς τοιαύτης δὲ γλωσσοπλαστικῆς συγχωνεύσεως ἐσκέπετο ὀρθότατα ὅτι ἡδύνατο ν' ἀνέλθῃ ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εἰς τὸ ὕψος ἀληθοῦς φιλολογικῆς γλώσσης. Αἱ προσπάθειαι αὗται τοῦ Πολυλά δὲν ἔλυσαν βεβαίως τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, οὐδὲ ἐδημιούργησαν γλῶσσαν ἀσπαστὴν γενομένην παρὰ πάντων. Αἱ θεωρίαι του ὅμως αὗται δεικνύουν ὅτι ὁ Πολυλάς εἶχεν εὐρυτέρας γλωσσικὰς ἰδέας τῶν παλαιότερων καὶ τῶν νεωτέρων γλωσσολόγων μας.

Πρωτότυπον ἐργασίαν ἐλαχίστην κατέλειπε. Ἐκτὸς τῶν κριτικῶν προ-

λεγομένων μεθ' ὧν συνώδευσε τὰς ἐκδόσεις τῶν μεταφράσεών του, δύο ἢ τριῶν συννέτων, ἄλλων τόσων διηγημάτων δημοσιευθέντων εἰς τὴν φιλολογικὴν «Ἑστία» καὶ μιᾶς νεκρικῆς ᾠδῆς δημοσιευθείσης κατὰ τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, οὐδὲν ἄλλο πρωτότυπον ἔργον του ὑπάρχει πλὴν τῶν παρῳδιῶν τῶν ποιημάτων τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, τῶν δημοσιευομένων εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κερκύρας «Κώδωνα», καθ' ἣν ἐποχὴν διεξῆγε πολιτικὸν καὶ φιλολογικὸν ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ Λευκαδίου ποιητοῦ καὶ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Σπυρίδωνος. Ἄλλ' ὡς εἶπον, ὁ Πολυλάς θὰ κριθῆ ὡς ἀριστοτέχνης μεταφραστής, ὡς κριτικὸς τοιοῦτος καὶ ὡς σοφός, ὅστις ἀνέπτυξε μετὰ σπανίας βαθυνοίας τὰς περὶ τέχνης θεωρίας καὶ ἐπέδρασε μεγάλως ἐπὶ τῶν ὁπαδῶν τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς, δι' αὐτῆς δὲ ἐμμέσως καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους λογοτεχνικοὺς κύκλους τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος. Ὑπὸ τὴν ἐποχὴν ταύτην θὰ καταλάβῃ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν νεοελληνικῶν γραμμάτων ξεχωριστὴν ὄλως θέσιν. Εἶναι ὁ κριτικὸς ὅστις ἐν τῇ ἐρευνῇ του εἰσδύει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν πραγμάτων, ἐξάγει ἐκεῖθεν τὰ ἱστορικά καὶ φιλοσοφικά αὐτοῦ συμπεράσματα καὶ ἐφαρμόζει τὰς αἰσθητικὰς του θεωρίας, οὐχὶ εἰς ἔργα τῆς ἰδίας αὐτοῦ ἐμπνεύσεως, ἀλλ' εἰς μεταφράσεις ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου φιλολογίας. Εἰς τὴν τοιαύτην διαμόρφωσιν τῆς φιλολογικῆς του διανοίας συνετέλεσεν ἡ εὐρυμάθεια αὐτοῦ καὶ ἡ γνῶσις τῶν εὐρωπαϊκῶν φιλολογιῶν. Τὸ φαινόμενον δὲ τοῦτο εἶναι τοσοῦτον μᾶλλον περίεργον, καθ' ὅσον ὁ Πολυλάς δὲν ἐφοίτησεν οὐδέποτε εἰς σχολεῖον καὶ δὲν ἠκροάσθη τοὺς ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ φιλοσόφους, τῶν ὁποίων τὰ φιλοσοφικά συστήματα ἐφαίνοντο ὅτι ἐμελλον νὰ μεταβάλλωσι τὴν πνευματικὴν καὶ τὴν κοινωνικὴν ὄψιν τῆς Εὐρώπης. Κατοικῶν διαρκῶς εἰς τὴν ὠραίαν νῆσόν του καὶ μὴ ἀποσπασθεὶς σχεδὸν ἀπ' αὐτῆς, κεκλεισμένος καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν εἰς τὸ εὐρὺ σπυρδαστήριον τοῦ οἴκου του, κειμένου εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἐπισκοπικοῦ ναοῦ τῶν καθολικῶν, αὐτοεδημουργεῖτο εἰς τὸν φιλοσοφικώτερον κριτικὸν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος, ὅστις ἐξήσκησεν, ὡς εἶπον ἤδη, καταπληκτικὴν ἐπιρροήν, ὅχι μόνον ἐφ' ὅλης τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ, τόσον δέ, ὥστε νὰ πιστευθῇ ὅτι ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν αὐτοῦ, ἀναζητῶν ὁ μέγας ποιητὴς τὸ τέλειον ἐν τῇ τέχνῃ, ἀφήκεν ἀτελεῖ τὰ ὠραιώτερα ἐκ τῶν ἔργων του. Ὅτι ἡ γνωριμία τοῦ Σολωμοῦ μετὰ τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας ἀνέκοψε τὴν φυσικὴν ἐξέλιξιν τῆς ἰδιοφυίας του, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρξῃ βᾶσιμος ἀμφιβολία. Τὰ γερμανικά φιλοσοφικά συστήματα, ἐμφανισθέντα κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἐπαρουσίαζον ἐργασίαν νέων ἐξημμένων διανοιῶν, ἐνεκα μιᾶς προηγηθείσης πνευματικῆς κινήσεως. Αἱ διάνοιαι αὗται εἶναι βέβαιον ὅτι εἶχον καταβάλλει πᾶσαν προσπάθειαν, ὅπως ἀπαλλαγῶσι τῶν μεσαιωνικῶν προλήψεων. Καὶ ἡ μὲν γερμανικὴ μεταφυσικὴ φιλοσοφία ἀπῆλλασσε τὰ πνεύματα ἐκ τῶν καθιερωμένων

προλήψεων και παρασκεύαζεν αὐτὰ εἰς ἀνεξάρτητον ἐργασίαν· ἀλλ' ἦτο ἀνεπαρκῆς πρὸς τοῦτο, διότι ἡ εἰσαγωγή τῶν πνευμάτων τούτων εἰς τοὺς μεταφυσικοὺς λαβυρίνθους τῆς τὰ ἑστέροι τῆς καθαρᾶς ἀτμοσφαιρας καὶ τῆς φυσικῆς σκέψεως. Ἐντὸς τοιούτων λαβυρίνθων περιεπλανήθη καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ κατὰ τὴν τελευταίαν περίοδον τοῦ βίου του. Ἐπιστεύθη δὲ ἐκ τούτου ὅτι ἐπέδρασεν ἡ γερμανικὴ φιλοσοφία ὀλεθρίως ἐπὶ τοῦ μεγάλου ἡμῶν ποιητοῦ, ὅστις δὲν ἀφέθη εἰς τὰς φυσικὰς ὁρμὰς τῆς λυρικῆς του ἰδιοφυίας.

Ἡ λατρεία τῶν ὀπαδῶν τοῦ Σολωμοῦ ἐξεδηλώθη πολυτρόπως καὶ ζῶντος καὶ μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ. Μεταξὺ τῶν ἄλλων ὁ Πολυλάς ἔγραψεν, ὡς εἶπον, νεκρικὴν ᾠδὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ του. Ὁ κ. Παλαμᾶς εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ ὑποδείξῃ τὴν ᾠδὴν ταύτην, ἥτις, δημοσιευθεῖσα πρὸ ἐξήκοντα χρόνων καὶ μὴ ἀναδημοσιευθεῖσα ἔκτοτε, ἔθεωρεῖτο ὡς ἀπολεσθεῖσα. Ὁ Μαβίλης ὅμως εἶχε διασώσει ταύτην καὶ τὴν ἀπέστειλε πρὸς τὸν Παλαμᾶν, ὅστις μοῦ τὴν ἐπεμψεν ὅπως τὴν χρησιμοποίησω εἰς τὴν παρούσαν διάλεξιν. Ἴδου ἡ ᾠδὴ αὕτη :

Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ

1. *Ἑλλάς, τὰ μαῦρα φόρεσε
καὶ κλίνει τὸ κεφάλι
τὸ κάλλιο ἀπὸ τὰ τέκνα σου
στοῦ τάφου τὴν ἀγκάλη
τ' ἄψυχο σῶμα ἀνάπαυε,
κι ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς,*
2. *ποῦ φώτιζε τὸ πνεῦμα του
μ' ἀπόκρυφη σοφία,
κ' ἐροῦθμιζε τὰ χεῖλη του
μ' ἀνήκουστη ἁρμονία
ποῦ θέλει φθάσει ἀνίκητη
στοὺς ἕστερον καιροὺς,*
3. *τῆς δόξας τ' ἀχερόπλεκτο
στεφάνι λησμονῶντας
γέγρνε σ' ἐσὲ φιλόστοργον
τὸν πόνο σου θωρῶντας
καὶ νὰ χαρῆ τ' ἀδάκρυτα
βασίλει' ἀργοπορᾷ.*

4. Ἄργοπορᾶ· τὰ δάκρυα σου
πολλήωρα μελετάει
τ' ἀθάνατά σου αἰσθήματα
μὲ ζῆλο ἀνθολογᾷ
δώρο στὸ θρόνο τ' ἀπλαστοῦ
νὰ φέρῃ ταπεινά.
5. Κλάψε ! Φωνὴ δὲν βρίσκεται
νὰ σὲ παρηγορήσῃ,
πάρεξ ἀπὸ τὸν πόνο σου
γιὰ λίγο ἂν ξαναζήσῃ
τὸ χεῖλι ποὺ ἐχαμέτισε
τὴν θείαν ἐλευθεριά.
6. Κλάψε ! Καὶ πάλι θάρρηψε
στὸν πόνο, ὦ μαθημένη !
Αἰῶνες δὲν σοῦ μάραναν
τὴν ἀρετὴ κομμμένη
στ' ἀραχιασμένο σάβανο,
στὴν ἔρημ σκοτεινιά.
7. Καὶ ὅταν στεριᾶς καὶ πέλαγα
ξανάειδαν τὴ μορφὴ σου
τόσο λαμπρῆ, ποὺ χλόμισαν
οἱ τύραννοι τῆς γῆς σου,
μὲ ὕμνος σ' ἐστεφάνωσε
τὸ τέκνο ποὺ θρηνεῖς.
8. Κ' ἡ Μοῦσα ἡ νέα τοῦ Ἑλλήνος
πετάχθη ἀρματωμένη
ὠραία σὰν τὴν ἀθάνατη
ποὺ ὁ μῦθος παρασταίνει,
ἀνδρειωμένο γέννημα
οὐράνιας κορυφῆς.
9. Ἄ ! στὰ θεϊκά του ὄνειρατα
ὁ ποιητῆς θεωροῦσε
τῆς μοίρας σου τὸ πλήρωμα
καὶ τὸ στεφάνι ἀνθοῦσε
ποὺ ὀλόγυρα στὴν κόμη σου
θὰ πλέξουν οἱ καιροί,

10. όταν θὰ ἰδῆς τὸ πνεῦμα σου
σημαία φωτός νὰ στήση
σ' ὄλη τῇ γῆ ποὺ βάρβαρος
ἐχθρός ἔχει πατήσει
κι ἀπὸ τοῦ τοῦ τὴν δύναμι
ἢ δογῆ του νικηθῆ.
11. Καὶ τώρα στὴν παράδεισο
ἀσπίασθη τὸν νῖδ σου
ἄγγελος πῶχει μέριμνα
γλυκειὰ τὸ ριζικό σου,
μιὰ φλογερὴ στὸ πρόσωπο
οὐσία χειρουργική.
12. Στὴν ἄβυσσο τοῦ μέλλοντος
βοθίζοντας τὸ βλέμμα
στὴν κεφαλή του ἀπίθωσε
δλόφωτο ἓνα στέμμα,
καὶ «Χαίρε, λέει, τοῦ Πλάστη μας
εἰκόνα ἀγαπητή.
13. » Τὸ πάτημά σου ἐθαύμασεν
δπου φεγγοβολοῦσε
αἰῶνας καὶ στὰ πόδια σου
τὸν ἔπαινο σκορποῦσε
ποῦν' ἄνθος ἀξιόλογο
τὰ ἀνθρώπινης φωτῆς.
14. » Κ' ἐσὸ μ' ἐμένα ἐχαίροσιν
τὴν ποθητὴ ἀλήθεια
καὶ σοῦ ἀναβρόζαν ἄσματα
στὰ φλογισμένα στήθια
τὴν ὥρα ἀθανατίζοντας
τῆς πρόσκαιρης ζωῆς.
15. » Θάρος συχνὰ σοῦ στάλαζα
στὴν ταπεινὴν ἀνδρεία σου,
καὶ θ' ἀληθέψη, σοῦ ἄλεγα,
ὁ πόθος τῆς καρδιάς σου
στὴ γῆ, ποὺ πρώτη τό ἔδειξε,
νὰ λάμπη τὸ Καλό.

16. »*Στὸν τάφο σου ἐγοράτισε
ἢ Ἑλλὰς ἀφανεμένη
μὲ νέαν ὁρμὴ στὸ δρόμο της
νὰ σηκωθῆ ζωσμένη
ἐγκάρδια πρὸς τὸν ἀπλαστο
μ' ἐσὲ παρακαλῶ*»*.

Ἡ λογοτεχνικὴ ἐργασία τοῦ Πολυλά περὶ τῆς ὁποίας εἶπον ἀνωτέρω δὲν εἶναι τὸ μόνον σημεῖον τῆς δράσεως αὐτοῦ. Ἡ Ἑκτανησιακὴ Σχολὴ συνέδεεν ἀναποσπάστως τὴν τέχνην καὶ τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν μετὰ τῆς πατρίδος. Αἱ τάσεις πρὸς τὴν πλήρη ἐνότητα τῆς φυλῆς, αἱ ἐκδηλωθεῖσαι εὐρύτατα ἐν Ἑκτανήσῳ κατεκυρίευσαν αὐτὴν. Εἶχεν ἀρχίσει εἴτα ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑκτανήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος, τὸ δὲ γενικὸν τοῦτο αἶσθημα ἐπλήρωσε τὴν ψυχὴν τοῦ νεαροῦ Κερκυραίου συγγραφέως καὶ ὁ Πολυλάς μὲ ἀκατάβλητον ὀρθολογισμόν, γράφων ἄρθρα φλεγόμενα ὑπὸ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς ιδέας, καὶ ἀντλούμενα ἐκ τῆς λαϊκῆς ψυχῆς, ἐγένετο ὁ ἀληθὴς ἐρμηνευτὴς τῶν αἰσθημάτων τοῦ κερκυραϊκοῦ λαοῦ. Εἶχεν ἰδρυθῆ τότε ὁ περίφημος Σύλλογος τῆς Ἀναγεννήσεως, τοῦ Συλλόγου δὲ τούτου ὑπῆρξε ψυχὴ ὁ Πολυλάς. Τὰ ἄρθρα του, τὰ γραφόμενα εἰς τὸ ὄργανον τοῦ Συλλόγου, καὶ σήμερον ἐτι ἀναγιωσκόμενα προκαλοῦν συγκίνησιν εἰς ἡμᾶς τοὺς Ἑκτανησίους. Δύναται τις λοιπὸν νὰ φαντασθῆ ὅποιον προεκά- λουν ἐνθουσιασμόν, καὶ ὁποίας ἐγέννων ψυχικὰς τρικυμίας εἰς τοὺς πατέ- ρας ἡμῶν, οἵτινες ἤγοντο ἐξ ἐνὸς πόθου καὶ μιᾶς σκέψεως, πῶς ἢ ψυχὴ των νὰ συγχανεθῆ μετὰ τῆς ψυχῆς τῆς Ἑλλάδος. Οὕτως ὁ Πολυλάς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πολιτικὴν ὡς δημοσιογράφος κατ' ἀρχάς καὶ ὡς βουλευτὴς κατόπιν, ἐν τῇ Βουλῇ δὲ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς, ὅλη του ἡ ζωὴ ἐστράφη περὶ τὸν ἀξίονα τῆς Μεγάλης ιδέας, τῆς συνοψιζομένης εἰς τὴν πλήρη τῆς φυλῆς ἐνότητα,

* Ὁ κ. Παλαμᾶς πέμπων μοι τὴν φθὴν ταύτην τὴν συνώδευσε διὰ τῆς ἀκολουθοῦ
ἐπιστολῆς :

Ἰθάκη 1.7.16.

Φίλιτάτέ μου,

Σοῦ στέλνω τὴν φθὴν τοῦ Πολυλά, πιστὰ ἀντιγραμμένη ἀπὸ τὸ χειρόγραφο τοῦ
μοῦ ἐστὶν ὁ Μαβίλης μὲ τὴν ἀκόλουθη σημείωσι :

«Ἐποιήθηκε τὸ 1857 κ' ἐτυπώθηκε τὸν ἴδιον χρόνον τὲς 4 τὸν Ἀπρίλιον στὴν «Ἐφη-
μερίδα τῆς Κερκύρας». Μοῦ ἐζήτησες τὴν γνώμη μου γὰρ τὴν φθὴν. Ἡ ἐντύπωσή μου
εἶναι ὅτι τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν ζέσην τοῦ Βαλαωρίτη καὶ τὴν αἰσθηματικὴν
γλυκύτητα τοῦ Μαρκοῦ — ἐννοῶ τὰ ποιήματα ἐπάνω στὸ ἴδιον θέμα — κάποια διανοη-
τικὴ εὐγένεια ποῦ πάει πρὸς τὰ ὕψη».

Μαθαίνω ὅτι ἔχεις ἀρρωστή τὴν παιδοῦλα σου, εὐχομαι παραστικά.

Πάντα πρόθυμος μὲ τὴν ἀγάπην
Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

τὴν ὁποίαν εἶδομεν μετὰ τοσαύτης ἀφοσιώσεως καὶ ὁρμῆς νὰ συμπληρώσῃ κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἢ καθ' ἡμᾶς γενεά.

Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ πολυταράχου πολιτικοῦ βίου, εὑρίσκει καιρὸν ὁ ἀκαταπόνητος ἀνὴρ ν' ἀσχολῆται εἰς τὴν τέχνην καὶ νὰ διεξάγῃ ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς λαλουμένης γλώσσης.

Αἱ θεωρίαι τοῦ αὐτοῦ ἐπέδρασαν ἐπὶ τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς, οἱ δὲ μαθηταὶ καὶ ὀπαδοὶ αὐτοῦ, ὁ Νικόλαος Κογιεβίνας, ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος καὶ ὁ Λαυρέντιος Μαβίλλης, δὲν κλείουν τὴν Σχολὴν ταύτην. Ἀπὸ τοῦ κοπέντος κορμοῦ τῆς μεγάλης φιλολογικῆς δρυὸς ἀνεφάνησαν νέοι βλαστοὶ ἐν Κερκύρᾳ, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποπνίξῃ ἡ μονοτονία τοῦ ἐπαρχιακοῦ βίου. Ὁ Πολυλάς ἀπέθανεν ἐβδομηκοντούτης. Τὰ πλεῖστα τῶν ἔργων τοῦ ἐδημοσιεύθησαν ἤδη, ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ ἀδημοσίεута τοιαῦτα, τὰ ὁποῖα προετίθετο νὰ ἐκδώσῃ ὁ Λαυρέντιος Μαβίλλης, ὁ ποιητὴς ὁμοῦ τῆς «Λήθης» εὔρεν ἡρωϊκὸν θάνατον πρὸ τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐματαιώθη ἢ ἐλπὶς ὅτι ταχέως θὰ ἴδωσι τὸ φῶς ταῦτα.

Τὸ δημοσιογραφικὸν τοῦ ἔργον δὲν εἶναι ὀλιγώτερον σημαντικὸν τοῦ φιλολογικοῦ του. Πρὸ τῆς ἐνώσεως τῆς Ἑπτανήσου ἐξέδιδε τὴν «Ἀναγέννησιν», εἰς ἣν ἐχύθη ὅλη ἡ θέρμη τῆς φιλοπατρίδος ψυχῆς αὐτοῦ, ἀφιερωθεῖσα ἐξ ὀλοκλήρου, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ζωῆς του, εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως ἀγῶνα. Κατόπιν ἠγωνίζετο κατὰ τῶν ξένων προπαγανδῶν εἰς τὸν Ρήγαν Φεραῖον καὶ εἰς τὴν σατιρικὴν ἐφημερίδα «Κώδωνα». Εἰς τὴν ἐφημερίδα ταύτην ἀνεπτύχθη καὶ ἐν νέον εἶδος δημοσιογραφικῆς σατιρικῆς ποιήσεως, τῆς ὁποίας ποιητὴς ἦτο ὁ Στυλιανὸς Χρυσομάλης, ὅστις τυφλὸς σήμερον, διανύει τὰς τελευταίας ἡμέρας τοῦ βίου του εἰς Ἄργοστολίον. Τὰ ἄρθρα του, σχετιζόμενα πρὸς τὴν γενικὴν καὶ τὴν τοπικὴν πολιτικὴν τῆς Κερκύρας, ἦσαν πλήρη πάθους καὶ σφοδρότητος, λόγῳ δὲ τοῦ μαχητικοῦ χαρακτήρος τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῶν ποικίλων ζητημάτων, ἅτινα ἐκόχλαζον ἐν τῇ Κερκυραϊκῇ κοινωσίᾳ ὁ πολιτικὸς ἀγὼν προσελάμβανεν ἑκτακτὸν σφοδρότητα καὶ ἔδιδε μεγάλην πολιτικὴν κίνησιν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Ἐκλεχθεὶς πεντάκις βουλευτὴς, ἀπέφυγε κατόπιν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βουλὴν, καίτοι διηύθυνε τὴν ὅλην πολιτικὴν τῆς Κερκύρας. Ἄλλ' ἦλθε στιγμὴ, καθ' ἣν δὲν ἐξελέγη οὔτε δημοτικὸς Σύμβουλος.

Ἐκτοτε ἔπαυσεν ἀναμεινόμενος εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ ἐξῆ μεταξὺ κύκλου φιλολογούντων ἀνδρῶν, οἱοὶ ἦσαν ὁ Νικόλαος Κογιεβίνας, ὁ Γεώργιος Καλοσγοῦρος καὶ ὁ Λαυρέντιος Μαβίλλης, ὅστις τοιοῦτον θαυμασμὸν εἶχε πρὸς τὸν Πολυλᾶν, ὥστε ἀντέγραφεν ἰδίᾳ χειρὶ τὴν Ἰλιάδα, ἣν εἶχε μεταφράσει οὗτος. Κατὰ τὸ 1896 ὁ Πολυλάς ἐξέπεμπε τὸν τελευταῖον αὐτοῦ στεναγμὸν, οὗτω δὲ ἐξέλειπεν, ὄχι μόνον μία ὑπέροχος φιλολογικὴ φυσιογνωμία, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀτεγκτος χαρακτήρ, καὶ εἰς πολίτης, ὅμοιον τοῦ ὁποίου

πρέπει ν' αναζητήση τις ἐν Ρώμῃ εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μεγάλης Δημοκρατίας.

Τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ φιλολογικὸς καὶ πολιτικὸς βίος τοῦ ἀνδρός. Καὶ ὡς φιλόλογος καὶ ὡς πολιτικὸς ἐξυπηρέτησε μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του τὴν ἑλληνικὴν ἰδέαν. Τοιαύτη δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιβολὴ αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους του, ὥστε, καίτοι τόσα ἔτη παρήλθον ἀπὸ τοῦ θανάτου του, ἡ νέα γενεὰ τῶν ἐν Κερκύρα λογοτεχνῶν ὑφίσταται ἀκόμη τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Κερκυραίου διδασκάλου. Δὲν μοῦ εἶναι δυνατόν ν' ἀποσπάσω τεμάχια ἐκ τῶν μεταφράσεων τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν ἢ ἐκ τῶν δραμάτων τοῦ Σαίξπηρ καὶ τοῦ Σίλλερ, ὅπως καταδείξω ὑμῖν τοὺς ρυθμοὺς καὶ τὴν γλῶσσαν, οὓς μετεχειρίσθη ἐν τῇ ἐργασίᾳ του ταύτῃ, ἐφαρμόζων τὰς αἰσθητικὰς του θεωρίας. Ἄλλὰ θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε ν' ἀναγνώσω δύο πρωτότυπα σοννέτα του, τὰ ὁποῖα ἐδημοσιεύθησαν ὀλίγον πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ ποιητοῦ. Ἴδου τὸ ἓν :

Μία πρώτη ἀγάπη

*Ἀπάνω εἰς τὴν γλυκεῖα θεωρία σου ἐκείνη
μαγευτικὴ χλωμάδα εἶναι χυμένη,
στὰ φρόδια καὶ στὰ χεῖλη εἶναι γραμμένη
ἀγνὴ τῆς παρθενίας ταπεινοσύνη.*

*Ὁ στοχασμὸς τὴν κεφαλὴ σου κλίνει
καὶ ἡ ψυχὴ σου μὲ σὲ μονάχῃ κραίνει,
κι ἂν σηκώσης τὸ μάτι αὐτοῦ προβαίνει
ἀγγέλου ἀγάπη καὶ οὐρανοῦ γαλήνη.*

*Ἄν περπατῆς, τὸ μάτι ἐρωτεμένο
εἰς ὅλα τὰ γλυκὰ κινήματά σου
τῆς ψυχῆς τὸ γλυκόγελο γνωρίζει,*

*καὶ ἂν στὰ χεῖλη φωνὴ στεῖλ' ἡ καρδιά σου
δροσιὰ παρηγοριᾶς αὐτὴ ραντίζει
μέσα σὲ κάθε στήθος πορευμένο.*

Ἴδου καὶ τὸ ἄλλο :

Ἐρασιτέχνης

*Ὅταν στὰ βῆθη τῆς νυκτὸς μὲ περιζώνῃ
ἄκρα θαλάσσης, οὐρανοῦ καὶ γῆς γαλήνη,
τὸ πνεῦμα, ὅπου στήν ταραχὴ τοῦ κόσμου σβήνει,
σιγὰ τὴν μυστικὴν ζωὴν του ἀνανεώνει.*

*Τῶν πόθων ὄλων καὶ παθῶν ἀγάλι' οἱ πόνοι
παύουν, καθὼς στὸν νοῦν ἀπλώνει' εὐφροσύνη,
ὁ αἰθέρας, ὅπου ἀρχῆθεν ἡ ψυχὴ μου κλίνει,
ἤσυχη ὁρμὴ πρὸς κόσμον ἄλλον μὲ φτερώνει.*

*Κι ὅσα πνεύματα ἐδῶ στὰ πλάσματά τους εἶδα,
ἀκαθρέφτιστα ἐκεῖ θιορεῖ τα ἢ φαντασία
καὶ ὅταν θαρρῶ πῶς τὴν χρυσὴν πατῶ βαθμίδα,*

*ὅπου ἀντηχεῖ φηλάθε ἀπέραντη ἁρμονία,
Θαμπὴ στιγμή τὴν ἰλαρὴ μου παίρνει ἐλπίδα
μὲ σφράγιο φίλημα νὰ εἰπῶ τραγούδια θεῖα.*

Μὲ τὰ δύο αὐτὰ συννέτα κλείω τὴν ὠχρὰν εἰκόνα, τὴν ὁποῖαν προσεπάθησα νὰ σχεδιάσω πρὸ ὑμῶν, ἀνδρὸς ὅστις εἰς τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος κατέχει ἐξαιρετικὴν ὄλως θέσιν, διότι ἂν αὐτὸς δὲν ἐπλασεν ἰδίαν ποίησιν, καθωδήγησεν ὁμοῦ τοὺς νεωτέρους ποιητὰς νὰ εἰσδύσουν εἰς τὸ βάθος τῶν ἰδεῶν τοῦ ποιητοῦ ἐκείνου, ὅστις ἱδρυσεν τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν ποίησιν. Συνετέλεσεν ὁ Πολυλάς ὅσον οὐδεὶς ἄλλος εἰς τὴν κατάρτισιν μερικῶν προλήψεων, αἵτινες ἐπεκάθηγτο ἐπὶ τῆς νέας ἡμῶν ποιήσεως ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν, μὴ ἀφήνουςαι ταύτην νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν δρόμον τῆς ἀληθείας καὶ νὰ ἀντλήσῃ τὴν ἔμπνευσιν ἀπὸ τὰς ζωηφόρους ἐκεῖνας πηγὰς, τὰς ὁποίας ἐπανέφερον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τὰ δημοτικὰ τῆς Ἑλλάδος τραγούδια καὶ ὁ Διονύσιος Σολωμός.

ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Ἄν ὁ Πολυλάς ἦτο ὁ ἀνὴρ τοῦ σπουδαστηρίου, ὁ σοφὸς κριτικὸς, ὁ ὀρμητικὸς δημοσιογράφος καὶ ὁ δόξυς πολιτικὸς, ὁ ἀσχολούμενος εἰς μεταφράσεις ἀριστουργημάτων τῆς παγκοσμίου λογοτεχνίας, ὅπως ἐφαρμὸση εἰς αὐτὰς πρακτικῶς τὰς αἰσθητικὰς του θεωρίας, ὁ Γεράσιμος Μαρκοράς εἶναι ὁ ἀντίπικος αὐτοῦ. Οὐδεμίαν οὐδέποτε ἐπεχείρησεν οὗτος μετάφρασιν, παρὰ μόνον τὴν μετάφρασιν ὀλίγων στίχων τοῦ Σολωμοῦ εἰς τὴν Ἰταλικήν, καὶ δὲν γνωρίζομεν οὐδὲν ἄλλο γραφὲν παρ' αὐτοῦ εἰς πεζὸν λόγον, παρὰ μόνον ὀλίγας βραχυτάτας ὑποσημειώσεις, ἐπεξηγηματικὰς δύο ἢ τριῶν ποιημάτων του. Δὲν ἀνέμιχθη οὐδέποτε οὗτος εἰς τὴν πολιτικὴν, δὲν τὸν ἔσυρον εἰς τὴν παλαιστραν τὰ ποικίλα πολιτικὰ καὶ κοινωνικὰ ζητήματα τῆς Ἐπτανήσου, εἰμὴ μόνον ὁ ἀγὼν τῆς Ἑνώσεως, δὲν ἀνέμιχθη εἰς τὰς τοπικὰς ἐριδας, δὲν κατήλθεν εἰς τὴν δημοσιογραφίαν καὶ δὲν ἔγραψε παρὰ μόνον στίχους, ἀποτελῶν τοιουτοτρόπως τὴν ἐνσάρκωσιν τῆς ποιήσεως. Εἶναι τοιουτοτρόπως ὁ Μαρκοράς ὁ κατ' ἐξοχὴν μέγας μαθητὴς τοῦ μεγάλου τῆς Ζακύνθου Διδασκάλου.

Ὅπως ὁ Σολωμὸς ἀπῆλθε τῆς Ζακύνθου καὶ μετέβη εἰς τὴν Κέρκυραν, ἵνα ἀποσπασθῆ ἀπὸ παντὸς ἄλλου βιοτικῆς περισπασμοῦ καὶ ἀφωσιωθῆ ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν τέχνην, οὕτω καὶ ὁ Μαρκοράς ἐγκατέλιπε πᾶσαν ἄλλην ἐνασχόλησιν καὶ ἀφωσιώθη εἰς τὴν ποίησιν μέχρι τῶν τελευταίων αὐτοῦ στιγμῶν.

Ἐγεννήθη ἐν Κεφαλληνίᾳ κατὰ τὸ ἔτος 1826. Ἡ οἰκογένειά του ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων εὐγενῶν τῆς Κερκύρας ἦτο ἰταλικῆς καταγωγῆς. Ὁ πρῶτος ἀφιχθεὶς εἰς τὴν νῆσον ἱππότης Μαρκοράς, κατὰ τὴν παράδοσιν, προῆλθεν ἐκ Ναυπλίου. Συνδεθεῖσα ἡ οἰκογένειά του μὲ τὸν τόπον δι' ἐπιγαμιῶν, δὲν ἤρρησεν, ὄχι μόνον νὰ ἐξελληνισθῆ, ἀλλὰ καὶ ν' ἀσπασθῆ τὸ ὀρθόδοξον δόγμα, οὕτως ὥστε μετὰ τὴν πρώτην γενεάν νὰ μὴν ἀπομείνῃ οὐδὲ ἡ ἐλαχίστη αἰσθησις εἰς αὐτὴν τῆς ἰταλικῆς τῆς καταγωγῆς. Εἰς τῶν προγόνων του, ὁ Ἰωαννίκιος Μαρκοράς, ἀναφέρεται ὡς μεταφραστὴς τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἄλλ' ὁ ἐν λόγῳ Ἰωαννίκιος δὲν εἶναι ὁ μόνος ἐκ τῶν Μαρκοράδων, ὁ ἀφωσιωθεὶς εἰς τὰ γράμματα. Ὁ πατὴρ τοῦ Γερασίμου, Γεώργιος, ὑπῆρξεν ἐπίσης διακεκριμένος συγγραφεὺς νομικῶν καὶ θεολογικῶν συγγραμμάτων, ἑλληνιστί, ἰταλιστί καὶ γαλλιστί γραμμένων, πρὸς δὲ ἦτο συνθέτης ὡραίων ἰταλικῶν ποιημάτων. Ἄλλ' ἐκτὸς τοῦ πατρὸς καὶ ὁ ἀδελφὸς

τοῦ Γερασίμου Στυλιανός, ἀποθανών ἐν νεαρῳτάτῃ ἡλικίᾳ, ἦτο ἐπίσης γεννημένος ποιητής. Εἶχε συνθέσει καὶ οὗτος ὀλίγα ἑλληνικὰ ποιήματα, τὰ ὁποῖα προεκάλεσαν τὸν ἔπαινον τοῦ Σολωμοῦ. Ὡστε ἡ οἰκογένεια Μαρκοῦ δεικνύεται ὅτι ἠγάπα καὶ ἐκαλλιέργει τὰ γράμματα καὶ τὴν ποίησιν, ὁ δὲ ποιητής εὐρέθη παιδιόθεν εἰς ἓνα οἰκογενειακὸν κύκλον λογίων καὶ ποιητῶν.

Ὁ Γεράσιμος Μαρκοῦς ἐσπούδασεν ἐν Ἐπτανήσῳ, συνεπλήρωσε δὲ τὰς πανεπιστημιακὰς του σπουδὰς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Ἐσπούδασε τὰ νομικά, ἀλλ' οὐδέποτε ἐνήσκησε τὴν νομικὴν ἐπιστήμην. Εἰς τὴν Ἰταλίαν, ὅπου ἐσπούδαζον συνήθως οἱ Ἐπτανήσιοι, κατέγινε περισσότερον εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ποιήσεως, παρὰ εἰς τὴν ἐπιστήμην του. Ἐξέμαθε τότε τὴν ἰταλικὴν φιλολογίαν, τὴν δὲ ἰταλικὴν γλῶσσαν εἰς τοιαύτην ἐντέλειαν, ὥστε τὴν μετεχειρίζετο ὅπως καὶ τὴν μητρικὴν του. Εἰς τὴν Ἰταλίαν παρέμεινε τρία ἔτη, ἐπανεφερε δὲ αὐτὸν εἰς τὴν Κέρκυραν ὁ ἀπροσδόκητος θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τὸ καθήκον νὰ παρηγορήσῃ τὸν πατέρα του. Ἐκεῖ συνεδέθη μετὰ κύκλου νέων, οἳ ἦσαν ὁ Πολυλάς, ὁ Κουαρτάνος, ὁ Κάρολος Μάνεσης καὶ ὁ Ἀντώνιος Μανοῦσος, οἱ ὁποῖοι μετ' ἄλλων τινῶν ἀπετέλουν τὸν κύκλον τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ. Ὁ κύκλος τῶν νέων τούτων διήρχετο τὸν καιρὸν του φαιδρῶς, αὐτοσχεδιάζων μεταξὺ ἄλλων καὶ σατιρικὰ ποιήματα, συνεπήχθη δὲ κατόπιν εἰς μίαν θεατρικὴν Ἑταιρείαν ἐρασιτεχνῶν, ἣτις ἀνεβίβασεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ὑπὲρ φιλανθρωπικῶν σκοπῶν, κωμωδίας καὶ δράματα, εἰς ἑλληνικὴν καὶ ἰταλικὴν γλῶσσαν. Διεκρίνετο δὲ κατὰ τὴν ὑπόκρισιν ὁ Μαρκοῦς, προκαλῶν τὸν γενικὸν ἐνθουσιασμὸν μὲ τὴν ζωντανὴν αὐτοῦ ἀπαγγελίαν. Ἀληθῶς σπανίως συνέβη καὶ εἰς ἐμὲ ν' ἀκούσω ὠραιότεραν ἀπαγγελίαν ἀπὸ τὴν ἀπαγγελίαν τοῦ Μαρκοῦ, ὅταν εἰς τὸ κομψὸν του σπουδαστήριον ἐν Κερκύρᾳ μοι ἀπήγγειλε πρὸ εἰκοσιπενταετίας τὸν «Σκαφτιάν» του καὶ τὸ «Ρημάδι τοῦ χωριοῦ», τὰ ὁποῖα κατόπιν συμπεριελήφθησαν εἰς τὸν δεῦτερον τόμον τῶν ποιημάτων, τῶν ἐπιγραφομένων «Μικρὰ ταξειδία».

Ἐπιστρέψας ἐξ Ἰταλίας κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1852, συνεδέθη μετὰ τοῦ Σολωμοῦ, ὅστις ἦτο φίλος τῆς οἰκογενείας του. Ἡ Κέρκυρα ἦτο τότε κέντρον πνευματικῶν σπάνιων. Ἡ Ἰόνιος Ἀκαδημία εὐρίσκετο ἀκόμη ἐν πλήρει ἀκμῇ. Ἡκμαζον εἰς τὴν ὠραίαν νῆσον καὶ ἐλάμπρουν τὴν κοινωνίαν τῆς ἀνδρες, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν δόξαν τῶν νεωτέρων ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τεχνῶν. Ὁ Σολωμός, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1828 εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς Κέρκυραν, κατοικήσας εἰς τὸν διάσημον καταστάντα ἐξ αὐτοῦ οἶκον παρὰ τὰ Μουράγια, ἠκτινοβόλει ἐν ὅλῃ τῇ ἀκμῇ τῆς ἰδιοφυίας του. Ἐκεῖ συνήρχοντο μεταξὺ τόσων ἄλλων διασήμων ἀνδρῶν ὁ Μουστοξύδης, ὁ Δελβινιώτης, ὁ Μάντζαρος, ὁ συνθέτης τοῦ «Ἐθνικοῦ ὕμνου» καὶ τῆς «Φαρμακωμένης», τῆς ὁποίας ἡ μελωδία ἔθελεγε τὰς ψυχὰς τῶν γονέων μας καὶ

ἐθώπευσε τὰς ἰδικὰς μας κατὰ τὴν παιδικὴν μας ἡλικίαν. «Ἐκεῖ, λέγει ὁ Γεώργιος Καλοσοῦρος, ἔλεγεσ ὅτι στὸν πρῶτο αὐτὸν σταθμὸν τῆς Ἑλλάδος εἶχαν συναχθῆ γιὰ νὰ δώσουν ἓνα λαμπρὸ προεικόνισμα τῶν ἐλπίδων τοῦ μέλλοντος οἱ ἐγκάρδιοι φίλοι τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ Γερασίμου Μαρκοῦ, οἱ ὅποιοι μὲ ἄγιον ἐνθουσιασμὸν καὶ μὲ ἀφοσίωσιν καὶ λατρείαν ἔπιναν, ὡσὰν δροσιά, τὸν ἦχο τοῦ ἀθανάτου κορυδαλοῦ καὶ ἐδυνάμωναν καθημερινῶς τὴν ψυχὴν των μὲ τὴν λατρείαν τῆς ἀληθείας, τῆς τέχνης καὶ τῆς πατρίδος».

Ἡ ἀνάμνησις τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἠκολούθησε τὸν Μαρκοῦ μὲχρι τῆς τελευταίας πνοῆς του. Εἰς τὸν κύκλον τῶν νέων φίλων του διηγείτο μέχρις ἐσχάτων τὰς λεπτομερείας τῆς εὐτυχοῦς ἐκείνης ἐποχῆς, πολλάκις δέ, ὅταν ἔσβηνον οἱ τελευταῖοι ἦχοι τῆς φιλαρμονικῆς καὶ ἀπεσύρετο τὸ σοβῶν πλῆθος ἀπὸ τὸ Λιστόν, καὶ ἔμενεν ἔρημος ἡ Σπιανάδα, κατὰ τὰς ἀλησμονήτους ἑαρινὰς ἑσπέρας τοῦ 1894, ἀφηγεῖτο εἰς ἓνα μικρὸν μας κύκλον ἀνέκδοτα τοῦ Σολωμοῦ. Τινὰ τούτων διέσωσεν ὁ Καλοσοῦρος, ὁ ἄλλος ἐκεῖνος μετριόφρων κριτικὸς, ὅστις ἔζησεν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ τῆς Κερκυραϊκῆς Σχολῆς, μηδὲν ἄλλο ἐπιδιώξας εἰς τὴν ζωὴν του ἀπὸ τὴν ἐξυπρέτησιν τῆς ἀληθείας ἐν τῇ ποιήσει καὶ τῇ γλώσσῃ.

Ὁ Μαρκοῦς ἦτο ὁ δειλότερος καὶ ὁ μετριοφρονέστερος νέος τοῦ θαυμασίου ἐκείνου σολωμικοῦ κύκλου. Καίτοι ἔγραφε ποιήματα ἑλληνικὰ καὶ ἰταλικά, δεικνύοντα ἐξαιρετικὴν ἰδιοφυίαν, ἐν τούτοις οὐδέποτε ἐτόλμησε ν' ἀπαγγεῖλῃ ἢ νὰ ἐπιδείξῃ τοιαῦτα εἰς τὸν Σολωμόν. Τὸ πρῶτον ποίημα μὲ τὸ ὅποιον ἐνεφανίσθη εἰς τὴν δημοσιότητα ὁ Μαρκοῦς, ἦτο «Τὸ πρῶτο ψυχোসάββατο», ὅπερ εἶναι νεκρικὴ ᾠδὴ πρὸς τὸν προῶρος ἀποθανόντα Διονύσιον Σολωμόν. Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Σολωμοῦ ἐγράφησαν πολλὰ ποιήματα. Ὁ θάνατός του ἐπροξένησε καταπληκτικὴν ἐντύπωσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἰονίου Κράτους. Ἡ Βουλὴ διέκοψε τὰς ἐργασίας της καὶ σύσσωμος μετέβη εἰς τὸν οἶκον τοῦ ποιητοῦ εἰς ἐνδειξιν πένθους πρὸς τὸν μεγάλον νεκρὸν. Ὁ Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης συνέθεσε τὸν γνωστὸν αὐτοῦ θρῆνον «Ἡ δάφνη καὶ τὸ ἀηδόνι», ὁ Πολυλάς τὴν περίφημον νεκρολογίαν του καὶ τὴν «Νεκρικὴν ᾠδὴν» του, ὁ Μαρκοῦς «Τὸ πρῶτο ψυχোসάββατο».

Ἐκτοτε ὁ Μαρκοῦς δὲν ἔπαυσε συνθέτων, ἀπὸ καιροῦ δὲ εἰς καιρὸν ἐδημοσίευσε ποιήματα εἰς τὰ ἐγχώρια φύλλα, τὰ ὅποια μετὰ συμπαθείας καὶ θαυμασμοῦ παρηκολούθουν ὀλίγοι μὲν, ἀλλ' οἱ ἐκλεκτότεροι τῶν συμπολιτῶν του.

Ἡ φήμη τοῦ ποιητοῦ δὲν ἐξήρχετο τῶν στενῶν ὁρίων τῆς Κερκύρας καὶ μόλις ἔφθανε μέχρι τῶν νήσων τοῦ Ἰονίου. Μάλιστα καὶ ἐκεῖ περιορίζετο αὕτη μεταξὺ ὀλίγων φίλων ἐκ τῶν ἀποτελούντων φιλολογικὸς κύκλους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ μετριοφροσύνη τοῦ ποιητοῦ ἦτο ὀλίγον περίεργος. Οὐδεμίαν προσπάθειαν κατέβαλε νὰ καταστήσῃ τὰ ἔργα του γνωστά, περιορίζετο δὲ νὰ κυκλοφορῇ ἰδίως ποιήματα κοινωνικοῦ τοπικοῦ ἐνδιαφέροντος, γραφέντα ἐπὶ εὐκαιρίᾳ γάμων ἢ θανάτων φίλων καὶ συγγενῶν του, καὶ τὰ ὅποια καίτοι ὅλως ἐπίκαιρα, ἔχουν πάντοτε μίαν ἔκτακτον ἀβρότητα ἐμπνεύσεως καὶ αἰσθήματος καὶ κομψότητα στίχων, οἵτινες συγκινοῦσι βαθύτατα καὶ προκαλοῦν τὸ ἐρώτημα, πῶς ἦτο δυνατόν ὁ ποιητὴς αὐτῶν νὰ διατελῇ ἄγνωστος, εἰς χώραν ἔνθα ἡ στιχουργία εἶχεν ὀργιάσει.

Ὁ νεανικὸς βίος τοῦ Μαρκοῦ ἀπῆρξεν ἀμέριμνος καὶ ἀτάραχος. Ἐνομφεύθη ἐν τῷ μεταξύ τὴν θυγατέρα τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Γερουσίας κόμιστος Ἀντωνίου Δούση, ὅστις ἦτο ὁ κατ' οὐσίαν πρωθυπουργὸς τοῦ Ἰονίου κράτους, διέρρευσε δὲ τοιοῦτοτρόπως, ἀνευ περιπετειῶν, ἀκύμαντος ὀλόκληρος ἡ ζωὴ του. Αἱ μόναι συγκινήσεις ἃς ἐδοκίμασεν ἦσαν αἱ συγκινήσεις τῆς τέχνης. Ἀργὰ ἡ σκιά τοῦ πένθους ἐξηπλώθη ἐπ' αὐτοῦ μὲ τὸν θάνατον τῆς ἀκριβῆς του συζύγου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ του.

Κατὰ τὸ μακρὸν τοῦτο χρονικὸν διάστημα εἰσῆλθεν ὁ ποιητὴς, ὅπως ὅλοι οἱ τῆς σχολῆς του, εἰς τὸν φλογερὸν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως ἑπτανησιακὸν ἀγῶνα, χωρὶς ὅμως νὰ κατέλθῃ ἀπὸ τὰ ὑψηλὰ στρώματα τῆς ποιητικῆς αὐτοῦ ἀτμοσφαιρας. Ἐδημοσίευσεν τότε ποιήματά τινα, ὅτε δὲ ἐπληρώθη τὸ δνειρον τοῦ ἑπτανησιακοῦ λαοῦ, διὰ τῆς ἐνώσεως, ἡ Κέρκυρα παρεδίδοτο εἰς τὴν Ἑλλάδα, κατεδαφιζομένων τῶν παρακτίων φρουρίων τῆς. Ὁ Μαρκοῦς ἐδημοσίευσεν τότε τὰ «Κάστρα μας», ποίημα, ὅπερ ἐκρίθη ὡς ὁ ἀληθὴς ἀντίλαλος τοῦ λαϊκοῦ αἰσθήματος. Ὁ Πολυλάς, γράφων περὶ τοῦ ποιήματος τούτου, ἔλεγε, ὅτι «ἡ ὡραία αὕτη ποιητικὴ ἐμπνευσις πού ἀντανεκλᾷ εἰς τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας τὸ ἄδολον αἶσθημα καὶ τὸ ὕψος τῶν ἐθνικῶν καὶ κοινωνικῶν ἰδεῶν, εἶναι τόσο λαμπρά, ὥστε νὰ συναριθμῆται μὲ τὰ πολύτιμα κειμήλια τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως». Τὰ κατεδαφισθέντα φρούρια ἦσαν ἐκεῖνα, ἅτινα ἀνεχαίτισαν τὴν τουρκικὴν κατὰ τῆς Εὐρώπης εἰσβολήν, ὅτε ἐγένετο ἀπόπειρα ἀλώσεως τοῦ φρουρίου τῆς. Τοῦ ποιήματος τούτου θὰ μοῦ ἐπιτρέψητε νὰ σᾶς ἀναγνώσω δύο μόνον ὀκτάστιχα :

*Τάχα οἱ Τούρκοι πετοῦν στὸν ἀέρα,
μὲ τυφλή, μὲ παράκαιρη βία,
ὅσα τείχη ἀποφοῦξαν μὴ μέρη
τῆ μεγάλης ἐχθρική τους ὀργῆ ;
Ὅχι, κόσμε· ἡ φιλόνομη Ἀγγλία
τέτοια δόξα τοῦ Τούρκου φθονάει,
ξαρματώνει, ρημάζει, χαλάει
ποῖν ἀφήσῃ τὴν μάστιγμάς γῆ. . .*

*Ναί, στὰ κάστρα, ποὺ δείχνοντε τώρα
τῆς φθορᾶς τοῦ πολέμου τὰ χνάμια,
θὲ νὰ ἰδῆς, ὦ πολύπαθη χώρα,
δοξασμένο σημάδι ἐθνικό.
Τότ' ἐκεῖνα τὰ μαῦρα λιθάμια,
νέα τριγύρου σκοοπτῶντας μαγεία,
θὰ φανοῦν ἢ καημένη θυσία
στὸν ὠραῖο τῆς πατρίδος βωμό.*

Κατόπιν ἐδημοσίευσεν ἄλλα τινὰ ποιήματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸν «Ἐρχομὸ τοῦ Γεωργίου Α'», τὸ ὁποῖον εἶναι ἐκ τῶν ὠραιωτάτων τῆς νεοελληνικῆς ποιήσεως. Κατὰ δὲ τὸ 1875 ἐδημοσιεύθη εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον τὸ ἄριστον τῶν ἔργων αὐτοῦ, ὁ «Ὀρκος», περὶ τοῦ ὁποίου θὰ φέρω τὸν λόγον κάπως εὐρύτερον κατόπιν. Ἀλλὰ καὶ ἡ δημοσίευσίς τοῦ ποιήματος τούτου ἀφῆκεν ἀπαθεῖς καὶ ψυχροὺς τοὺς νεωτέρους κριτικούς. Οὐδεὶς σχεδὸν ἐγένετο λόγος περὶ αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις, οὕτω δὲ εἶχε λησμονηθῆ μετ' ὀλίγον. Καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ καταγινόμενοι εἰς τὰ γράμματα καὶ οἱ παρακολουθήσαντες τὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἑλληνικῆς ποιήσεως ἐγνώριζον μόνον τὸν Μαρκορᾶν ἐκ τοῦ δημοσιευθέντος βραχυτάτου ἀποσπάσματος τοῦ «Ὀρκου» εἰς τὸν «Παρνασσόν» τοῦ Παναγιώτου Μαραράγγα, ὅστις ἦτο εἰς πολυσέλιδος τόμος, περιλαμβάνων ἔργα ὄλων τῶν νεωτέρων ποιητῶν ἀπὸ τοῦ Ρήγα Φεραίου μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ὁ Μαρκορᾶς εἶχε παῦσει ἔκτοτε δημοσιεύων ποιήματα καίτοι ἄνδρες, ὅποιοι ὁ Βράϊλας, ὁ Πολυλάς, ὁ Τυπάλδος, ὁ Θωμαζέος ἐνεψύχουν καὶ ἐθαύμαζον τὸν ποιητὴν.

Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν ἔλαχεν εἰς ἐμὲ ἡ τιμὴ ν' ἀποκαλύψω εἰς εὐρύτερους κύκλους τοῦ Ἑλληνικοῦ δημοσίου τὸν Μαρκορᾶν πρὸ εἴκοσι καὶ ἐπτὰ ἐτῶν ἀπὸ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἔχω τὴν τιμὴν νὰ ὀμλῶ καὶ σήμερον. Ἡ διάλεξις μου ἐκεῖνη προεκάλεσε κατάπληξιν, διότι εἰς τὴν Ἑπτανησιακὴν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαμψαν ὁ Σολωμός, ὁ Κάλβος, ὁ Βαλαωρίτης, προσετίθετο νέος ποιητής, ὁ ὁποῖος συνέχιζε τὰς ὠραίας παραδόσεις μὲ τὸ βαθύτατον αἶσθημα, τὴν ἀβρὰν φράσιν, τὴν εὐγενῆ ἔκφρασιν, τὴν κρυσταλλίνην διαύγειαν καὶ τὴν ἀρμονικὴν πλαστικότητα μεγάλου καλλιτέχνου. Ὁ ποιητὴς οὗτος ἦτο ἤδη γέρον καὶ τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ποίημά του ἐχρονολογεῖτο ἀπὸ τοῦ 1858. Εἰς τὴν διάλεξιν μου ἐκεῖνην κατέγινα κυρίως ν' ἀπαγγείλω ὅσον τὸ δυνατόν πλειοτέρους στίχους τοῦ Μαρκορᾶ, παρὰ νὰ κρίνω αὐτόν· διότι ἡμουν βέβαιος, ὅτι οἱ ἀκροαταὶ μου θὰ ἠσθάνοντο πλειότερον τὸ θέλημα τῆς ποιήσεως τοῦ Μαρκορᾶ τοιουτοτρόπως, παρὰ ἂν ἠθελον προσπαθῆσαι νὰ ἐξηγήσω εἰς αὐτοὺς τὰς τεχνικὰς ἀρετὰς καὶ τὰ θέλητρα τῶν στίχων του.

Ὀλίγους μῆνας κατόπιν ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἓνα τόμον τὰ «Ποιητικά ἔργα», περιλαμβάνοντα τὰ πλείστα τῶν δημοσιευθέντων καὶ πολλὰ ἀνέκδοτα τῶν ποιημάτων του. Ἡ ἐκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Κερκυραίου ποιητοῦ ἐγένετο ἀποδεκτὴ μετ' ἀνυποκρίτου ἀληθῶς ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν ποιητῶν, τῶν λογογράφων καὶ τῶν κριτικῶν τῶν Ἀθηνῶν. Ὁ Παλαμᾶς, ὁ Μητσάκης, ὁ Ξενόπουλος καὶ ἄλλοι ἔγραψαν μακρὰς ἀναλύσεις, ὁ Γεώργιος Καλοσγούρος ἐδημοσίευσε βιογραφίαν αὐτοῦ, ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ Ροΐδης μὸς ἐξέφραξε τὸν ἀπεριόριστον θαυμασμόν του. Τὰ περιοδικὰ καὶ αἱ ἐφημερίδες ἐφιλοδόξουν νὰ δημοσιεύουν ἄρθρα περὶ αὐτοῦ καὶ στίχους του. Οὕτως ὁ ποιητὴς εἶδε ν' ἀναγνωρίσῃ ἢ νέα γενεὰ τὸ ποιητικὸν ἔργον, ὅπερ ἢ σύγχρονός του, τὸ διήλθεν ἀδιάφορος καὶ ψυχρά. Τοιουτοτρόπως εἰς τὸ γῆρας αὐτοῦ, διὰ μιᾶς ἀνήλθεν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ νεοελληνικοῦ Ὀλύμπου. Ἐτη τινὰ μετὰ τὴν πρώτην ἐκδοσιν, ἐδημοσίευσεν ἕτερον τόμον ποιημάτων ὑπὸ τὸν τίτλον «Μικρὰ ταξείδια». Εἰς τὸν τόμον τοῦτον ὁ Μαρκορᾶς παρουσιάζεται ὁ αὐτὸς ἀριστοτέχνης τῶν «Ποιητικῶν ἔργων». Εἰς τὰ μικρὰ ἐκεῖνα ποιήματά του ἐμφανίζεται εἰς ὅλην αὐτοῦ τὴν καλλιτεχνικὴν ἐκδήλωσιν, εἰς ὅλην τὴν ποικιλίαν τῶν μέτρων καὶ τῶν ρυθμῶν, καὶ μὲ ὄλον ἐκεῖνο τὸ βαθύτατον καὶ μελαγχολικὸν αἶσθημα, ὅπερ προσιδιάζει τόσον εἰς τὴν ποίησίν του.

Εἰς τὰ μικρὰ αὐτὰ ποιήματα ἐνυπάρχει ἡ ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων, τὰ ὅποια προεκάλεσαν σύγχρονα γεγονότα, ἀπλᾶ καὶ ἀσήμαντα, ἢ ἐντυπώσεις τῆς καθημερινῆς ζωῆς, εἰς τὰς ὁποίας ἐνεφύσησε τὴν καλλιτεχνικὴν του πνοὴν ὁ ποιητὴς. Ἀπὸ τὰ μικρὰ ταῦτα ποιήματα θὰ μὸς ἐπιτρέψῃτε νὰ σᾶς ἀναγνώσω ἐλάχιστα, ὅπως αἰσθανθῆτε πλείοτερον τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν λεπτότητα τῆς τέχνης ταύτης τοῦ Μαρκορᾶ εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ποιήσεως. «Οἱ ἀθῶοι φόβοι» ἐν παραδείγματι εἶναι διάλογος ὄρφανισθέντος παιδιοῦ μετὰ τοῦ πατρὸς του. Τὸ ποίημα ὀλόκληρον ἀποτελεῖται ἐκ δώδεκα μόνον στίχων. Μέσα ὅμως εἰς αὐτοὺς τοὺς δώδεκα στίχους περιεκλείσθη συγκίνησις φέρουσα τὰ ρίγη ἐκεῖνα, ἅτινα προκαλοῦν μόνον τὰ ἀριστουργήματα.

Ἀθῶοι φόβοι

- Παιδί. *Θέλω τὴ μάνα.*
Πατέρας *Ἐπέταξε καὶ στ' ἄστρα πάει νὰ ζήσει.*
Παιδ. *Πῶς τόσο μακρὸς ἄρρωστη δονήθηκε νὰ σχίσῃ ;*
Πατ. *Ἐχουν φτερούγιες οἱ ψυχές.*
Παιδ. *Γιατί δὲν τὲς ἀπλώνει*
τότε ἢ δική μας, μὴν αὐτὴ τρέξῃ τ' ἀστέρια μόνη.
Πατ. *Δὲν εἶναι μόνη· γύρω της φτεροκοποῦν ἀγγέλοι.*

Παιδ. * Ἄν ἄγγελό της μ' ἔλεγε, κοντά της θὰ μὲ θέλῃ.
Πατ. * Ω ! δίχως κάλεσμα θεοῦ, ψηλὰ κανεὶς δὲν πάει.
Κοιμήσου τώρα ἡσύχασε.

Παιδ. Καὶ ποιὸς μοῦ τραγουδάει ;

Πατ. * Ἐγὼ πουλάκι μου !

Παιδ. * Ἐσὺ κλαῖς.

Πατ. * Ὅχι σ' ἐμὲ ἀπιθώσον.

« Ζάχαρη νά 'ναι ὁ ἕπνος σου καὶ μέλι τ' ὄνειρό σου ».

Παιδ. Νυστάζω. * Ἀπὸ τὸ πλάγι μου καθόλου μὴ σπαράξῃς
Δὸς μου τὸ χέρι — σκιάζομαι μήπως καὶ σὺ πετάξῃς.

Τὸ «Ρημάδι τοῦ χωριοῦ» πάλιν εἶναι ποίημα εἰς τὸ ὁποῖον ἀπηχοῦν αἱ συμπάθειαι τοῦ Μαρκοῦ πρὸς τὰς λαϊκὰς τάξεις, πρὸς τὰς τάξεις τῶν χωρικῶν ἐκεῖνων, οἱ ὅποιοι διέρχονται τὴν ζωὴν των καλλιεργούντες τὴν γῆν, οἱ ὅποιοι παρέρχονται ἀπὸ τὴν ζωὴν ταύτην χωρὶς ν' ἀφήσουν οὐδὲν ἴχνος τῆς διαβάσεώς των, καὶ οἱ ὅποιοι, ὅταν ἡ πατρὶς τοὺς καλέσῃ, προσέρχονται ὅπως προσφέρουν καὶ τὴν ὑπερτάτην θυσίαν. Ἴδου τὸ «Ρημάδι τοῦ χωριοῦ» :

Τὸ Ρημάδι τοῦ χωριοῦ

Πανέρομο σπίτι, ἀκίνητος, ὅταν ἐδῶ ζυγίωνω
θωρόω τ' ἀπομεινάρια σου μὲ σέβας καὶ μὲ πόνο.
Μὴν ἔργο θεῖον τεχνίτη
ἠρώων φωλιὰ μὴν ἦσουνα, μικρὸ πανέρομο σπίτι ;

* Ἀχ, ἂν ἄλλου, ποὺ διάβηκαν μαῦροι καιροί, ὠργισμένοι,
μιλῇ ἀπὸ σκόρπια μάρμαρα μία δόξα περασμένη,
ἐδῶ ἕναν μόνον ἦχο
ὁ ἀγέρας βγάνει, φεύγοντας ἀπὸ σχισμένο τοῖχο.

Ποιὸς σὲ κοιτάζει ; * Ἀδιάφορο πέφτει σὲ ἐσὲ τὸ μάτι,
ποὺ σταματάει περίλυπο σ' ἔργο ἀδειανὸ παλάτι,
ἐκεῖ ποὺ ἡ φαντασία
χίλια τοῦ δείχνει ὀλόγυρα χαμένα μεγαλεῖα.

* Ἄλλ' ἂν ἡ τύχη ἐφάνηκε μαζί σου ἀκριβοχέρα,
τάχα κ' ἐδῶ δὲν ἔζησαν τέκνα θεοῦ μία μέρα ;

* Ω πόσα καταβόδια

συχνὰ κ' ἐδῶ θ' ἀκούστηκαν σὲ γάμους καὶ σὲ ξόδια !

Παιδιά τῆς φτώχειας, πῶρχεται, περνάει, καὶ δὲν ἀφίνει
στὴ γῆ κἀνένα χράρι τῆς, ἦταν λογιάζω, ἐκεῖνοι,
ποῦ μέσα σου, ὦ ρημάδι,
τὴν πρώτη ἀργὴ τοὺς εἶδανε καὶ τὸ στεγνὸ τοὺς βράδυ.

Λουλούδια οὐρανοπότιστα, ποῦ μὲς τὸ λόγγο βγαίνουν
κ' ἐκεῖ σκορποῦν τὸ μύσχο τοὺς καὶ ἀγνώριστα πεθαίνουν
δάκρυα νεροῦ, ποῦ χύνει
βρυσσοῦλα ξερολίβαδου, καὶ ἡ γῆ τὰ καταπίνει.

Φτωχό, πανέρμο χάλασμα, τὸ μάτι μου σὲ βρέχει
μὲ τῆς καρδιάς τὰ κλάσματα, καὶ τρέχουν τοῦτα, ὡς τρέχει
τοῦ πόνου μου τὸ κῆμα,
σὰ βλέπω δίχως ὄνομα χορταριασμένο μνήμα.

Ἄναγινώσκω καὶ ἕτερον ἐκ τοῦ εἶδους τούτου τῶν ποιημάτων, τὸν «Σκαφτιάν», ὅπερ μοῦ φέρει μίαν παλαιὰν ἀνάμνησιν. Εἶναι τὸ ποίημα, ὅπερ πρῶτον μοῦ ἀπήγγειλεν ὁ Μαρκοῦās καὶ τοῦ ὁποίου μέχρι τῆς σήμερον ἀντηγεῖ εἰς τὰ ὦτα μου ἡ θαυμασία ἀπαγγελία τοῦ ποιητοῦ :

Ἄ σκαφτιὰς

Βαριὰ κοιμᾶται ὁ γέροντας, αὐτὸς ποῦ κάθε μέρα
ἐκίναε σ' ἄκοπη δουλειά,
προτοῦ λαλήσουν τὰ πουλιά
στὸν ἤσυχον ἀέρα.

Βαριὰ κοιμᾶται σήμερα, κ' ἡ δίκωπὴ του μνήσκει
ριμένη ἀκόμα στὴν ἀλλή,
ὄπου, σαστίζοντας, ἀργή
τ' ἀβέβαιο φῶς τὴ βροῖσκει.

Τοῦ κίπου ἀποχαιρέτησαν τῆς χαρᾶν τὸ χροῖμα
δλες τοῦ κήπου του οἱ φωλιές·
μὴν ὄνειρεῦεται ; Γιὰ ἰδές !
Γελαίει τ' ἀχνό του στόμα.

Δὲ θὰ ξεπνήσῃ ἀλίμονον ! γιὰ τὸ φτωχὸ ἀσπρομάλλη
πῶσκαψε κάμπους καὶ βουνά,
δύο πῆχες τόπο μοναχὰ
τώρα θὰ σκάφουν ἄλλοι.

*Θαρρείς, ὑπὸ ἀναπαύοντος τῆ σκεβρωμένη ράχι,
λαλήματ' ἄλλα καρτερεῖ,
νὰ χαιρετήσουν μίαν ἀγῆ,
πὸν φῶς αἰώνια θά 'χη.*

Εἰς τοὺς μελαγχολικοὺς ἐκείνους στίχους ὁ ποιητὴς ἀφομοιοῦται πρὸς τὰ προβαλλόμενα πρόσωπα, ὥσει αὐτὸς ὁ λαὸς νὰ ἐκδηλοῖ τὰς ἀποκρύφους σκέψεις του καὶ τὰ μυστικά του αἰσθήματα. Αὐτὸς ἀκόμη ὁ ρυθμὸς των προσλαμβάνει πολλάκις τὸν χαρακτήρα τῆς λαϊκῆς ποιήσεως, ἡ δὲ γλῶσσα πληροῦται ἀπὸ τὴν πλουσίαν ἐκείνην πλαστικότητα, τὴν ἐκφραστικότητα καὶ τὴν σαφήνειαν, αἱ ὁποῖαι διακρίνουν τὰ λαϊκὰ τραγοῦδια τ' ἀναβλύσαντα μέσα εἰς τὰ πτωχὰ χωρία, τὰ ἀναρριχόμενα εἰς τὰ πλάγια τῶν ἑλληνικῶν βουνῶν καὶ τὰ ὁποῖα ἔχουσι κλασσικὴν ὄντως ἀπλότητα. Τοιαῦτα ποιήματα, ἐκτὸς ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα σᾶς ἀνέγνωσα, εἶναι καὶ ἄλλα οἷα : «Στὴν ἐλιά ἀπὸ κάτω», «Ὁ γυρισμὸς τῶν ἐπιστράτων μας», τὰ ὁποῖα τὰ διαπνέει βαθυτάτη συμπάθεια πρὸς τοὺς πτωχοὺς ἐργατικοὺς ἀνθρώπους τῶν ταπεινῶν χωρίων μας ἢ πρὸς τοὺς προλεταρίους τῶν πόλεων μας, τῶν ὁποίων εἶναι ἀληθὲς ὅτι ἡ μοῖρα εἶναι πικρά, ἀλλ' ἀπὸ ταύτης δὲν λείπει τὸ ἠθικὸν κάλλος. Ὁ λυρισμὸς τῶν μικρῶν τούτων ποιημάτων εἶναι μελαγχολικὸς καὶ πένθιμος, ὡς νὰ εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν τούτων τῶν εἰκονιζομένων προσώπων. Ἡ βραχύτης δὲ καὶ τὸ κάλλος των μοῦ ἔδωσε τὸ θάρρος νὰ σᾶς ἀναγνώσω μερικὰ ἐξ αὐτῶν πρὸ μικροῦ.

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ποιημάτων τούτων, καὶ ἐκεῖ ὅπου ὁ ποιητὴς θίγει ὑψηλότερα πατριωτικὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα προῦκάλεσαν χαρμόσυνα ἢ θλιβερά ἱστορικὰ γεγονότα, παρατηρεῖται ἡ αὐτὴ κλασσικὴ ἀπλότης, ἡ αὐτὴ ἄκρα εὐγένεια, ἡ ὁποία δὲν ἔχει οὐδὲν κοινὸν πρὸς τὰ πατριωτικὰ ἐκεῖνα ποιήματα, ἐκ τῶν ὁποίων γέμει ἡ ποίησις τῆς περιόδου καθ' ἣν ἤκμασεν ὁ Μαρκοῦās. Ἐν ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων εἶναι «Ἡ ἀνοιξη καὶ τὸ παλληκάρι τῆς Ἡπείρου», εἰς τὸ ὅποσον τὸ ἔαρ ἀναπέμπει προφητείας περὶ τῆς μελλούσης τύχης του εἰς τὸν βαρύθυμον σκλάβον τῆς Ἡπείρου, τὸν μὴ αἰσθανόμενον οὐδὲν θέλγητρον ἐκ τῆς ἀναγεννωμένης φύσεως τῆς χώρας του, ἐν ὅσῳ αὐτὴ κύπτει ὑπὸ τὸν σκληρὸν ζυγόν. Ἡ ἀνοιξίς, θωπεύουσα μὲ τὰς δροσεράς της πνοάς τὸν κύπτοντα δοῦλον Ἡπειρώτην, τοῦ ἐμφυσᾷ εἰς τὴν ψυχὴν τοὺς πόθους τῆς ἀναγεννήσεως τῆς πατρίδος του καὶ τοῦ προφητεύει τὰ ἀκόλουθα :

*Κάμε, ναί, τ' ἀγνὰ μου κάλλη
ἀναβάθρα μὲς τὸ νοῦ,
καὶ θὰ ἰδῆς πὸν θά σέ βγάλῃ
ὡς τὸ θρόνο τοῦ Θεοῦ.*

*Ἐκεῖ πάνω χαραγμένη
εἶναι ἡ μέρα κ' ἡ στιγμή,
ποῦ ἡ καρδιά σου περιμένει
μὲ λαχτάρα δυνατή.*

*Ἄσπερον δὲν εἶναι πλάνη
ἔχε θάρρος ! καὶ γιὰ σέ
θέλω πλέξει ἓνα στεφάνι,
ποῦ δὲν τό 'πλεξα ποτέ !*

Ἄνεφερον τοὺς προφητικοὺς τούτους στίχους τοῦ Μαρκοῦ, ὅστις δραματιζόμενος ἔβλεπε τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς χώρας ἐκείνης, τῆς ὁποίας παιδιόθεν ἠτένιζε σκλαβωμένα τὰ χιονοσκεπῆ ὄρη.

Ἄλλα παρόμοια ποιήματα εἶναι «Ὁ ἑτοιμοθάνατος Σουλιώτης», «Ὁ ἀποκλεισμός τοῦ 1886», «Τὸ ἄγαλμα τοῦ Καποδίστρια» καὶ «Ὁ Βασιλικὸς ὕμνος». Ὁ ὕμνος οὗτος ἐγράφη πρὸ πενήντα ὄλων ἐτῶν, ἀλλὰ νομίζει τις ὅτι τὸν ἐνέπνευσαν σημερινὰ γεγονότα, ὅτι ἀπηχεῖ τὰ σύγχρονα λαϊκὰ αἰσθήματα καὶ ἐκδηλοῖ ἐν τῇ βραχυλογίᾳ του τὰς αἰωνίας ἐλπίδας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Παρακαλῶ, τὸν ὕμνον τοῦτον, βραχύτατον ἄλλως τε, νὰ μοὶ ἐπιτρέψητε ν' ἀναγνώσω ὀλόκληρον, διὰ νὰ ἴδητε τὴν διαφορὰν ἐνὸς ἔργου τέχνης, πρὸς τὰ πεζολογήματα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ἐβασάνισαν τὰ φωνητικὰ μας ὄργανα καὶ τὰ παιδικὰ μας ὦτα κατὰ τὴν μαθητικὴν περίοδον τῆς ζωῆς μας :

Βασιλικὸς ὕμνος

*Κατὰ τὰ ἄστρα, στὸ θρόνο τοῦ Ἵψίστου
τῆς Ἑλλάδος τὸ τέκνο ἄς γυρίσῃ
τ' ἀναμένα φτερὰ τῆς ψυχῆς του,
καὶ στή φλόγα τοῦ πόθου του ἄς πῆι :*
*Ὁ καλὸς Βασιλεὺς μου νὰ ζήσει,
τὴν Ἑλλάδα μεγάλη νὰ ἰδῆ.*

*Ὅταν ἀχνὴ προτοφαίνεται ἡ μέρα,
δταν ἥλιος χρυσώνει τὴ δόση,
ἄς πετᾷ στὸν ἀμέτρητο αἰθέρα
ἓνας ἦχος, μιὰ μόνη φωνή :*
*Ὁ καλὸς Βασιλεὺς μου νὰ ζήσει,
τὴν Ἑλλάδα μεγάλη νὰ ἰδῆ.*

*Ἄν ἡ ἐλπίδα κανένα ποτήρι
μυστικά και τοῦ σκλάβου γιομίσῃ,
στο φτωχό του ἔθνικὸ πατηγύοι
μὲ χαρὰ χαμηλόφωνη ἄς πῆ :
Ὁ καλὸς Βασιλιάς μου νὰ ζήσῃ,
τὴν Ἑλλάδα μεγάλη νὰ ἰδῆ.*

*Πλὴν εἰς ὅλα τὰ ἐλεύθερα μέρη
δίχως φόβο τὸ ζήτω ἄς βροντίσῃ
χλωμιασμένο τοῦ Τούρκου τ' ἄστέρῃ
ἄς ἀκούσῃ τὸν ἦχο νὰ πῆ :
Ὁ καλὸς Βασιλιάς μου νὰ ζήσῃ,
τὴν Ἑλλάδα μεγάλη νὰ ἰδῆ.*

Τὰ θέματα τῶν στίχων τούτων, τῶν ἐρωτικῶν ἁσμάτων, τῶν θρηνητικῶν ἐλεγείων, τῶν πατριωτικῶν ᾠδῶν, λέγει εἰς ἕτερος μεγάλος ποιητῆς ὀμιλῶν περὶ Μαρκοῦ, ἐξεμεταλλεύθησαν ὅλοι οἱ ποιητῆσκοι καὶ παρεγέμισαν μὲ αὐτὰ τὰς στήλας τῶν ἐπαρχιακῶν ἐφημερίδων καὶ τὰ καλάθια τῶν Ἀθηναϊκῶν περιοδικῶν. Ἀληθῶς τὰ ποιήματα ταῦτα δὲν παρουσιάζουν νέαν τινὰ κοσμοθεωρίαν, νέας φιλοσοφικὰς ἰδέας, νέαν ἀντίληψιν τῆς ζωῆς. Ἐν τούτοις ἐκ τῶν ποιημάτων τούτων ἀναβλύζει ἐν θέληγτρον, μία χάρις καὶ μία δύναμις ὅλως πρωτότυπος. Πόθεν ὅμως πηγάζουν τὰ θέληγτρα ταῦτα, καὶ ποῦ πρέπει ν' ἀποδώσῃ τις αὐτὰ, ἀφ' οὗ οὐδὲν νέον ἐμφανίζουσιν εἰς τὴν ἐν γένει λογοτεχνίαν ;

Ὁ κ. Παλαμᾶς εὐρίσκει τὴν κλεῖδα τὴν λύουσαν τὸ μυστήριον τοῦτο, διότι ὁ Παλαμᾶς εἰσδύει εἰς τὰ μυστήρια τῆς τέχνης, οὐχὶ ὡς κριτικὸς μόνον, ἀλλὰ κυρίως ὡς ποιητῆς καὶ ὡς μέγας καλλιτέχνης. «Τὴν χάριν, λέγει, καὶ τὴν δύναμιν τῶν ποιημάτων τοῦ Μαρκοῦ δὲν πρέπει νὰ τὴν ζητήσωμεν χωριστά, οὔτε εἰς τὸ εἶδος οὔτε εἰς τὴν ὕλην των, ἀλλ' ὁμοῦ εἰς τὴν ἀριστοτεχνικὴν συγχώνευσιν ἀμφοτέρων τῶν στοιχείων, τὰ ὅποια μόνον ἠνωμένα ἔχουν ὑπόστασιν, πρωτοτυπίαν, ζωὴν, κάλλος, νεότητα, μόνον ἠνωμένα ἐκχύνουν ἐκείνην τὴν "πρωτάκουστον φωνὴν" καὶ εἶναι γεμάτα "ἀπὸ κελαϊδισμὸν ἀτελείωτον". Ἡ Μοῦσα τοῦ Ποιητοῦ ὡς τὸ πνεῦμα τῆς ἀνοιξέως του ! εἰς "τὴν ἀνοιξιν καὶ τὸ παλληκάρι τῆς Ἡπείρου" περιχύνει φύσημα ζωῆς εἰς τὰ ἄψυχα καὶ ἐπὶ παλαιῶν θεμάτων θεμελιώνει νέαν ποιήσιν».

Ὅντως ὅτι συνέθεσεν ὁ Μαρκοῦς ὅλα φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ ὑπερόχου καλλιτέχνου. Οὐδέποτε εὐρίσκει τις εἰς αὐτὸ τὸ κοινὸν καὶ τὸ τετριμμένον. Ἄλλ' ἡ ποίησις αὐτοῦ ἐνεσαρκώθη εἰς τὸν «Ὅρκον», τὸ δὲ ποίημα τοῦτο δὲν εἶναι ἀπλῶς τὸ ἀριστούργημα τοῦ Κερκυραίου ποιητοῦ,

ἀλλ' ἴσως εἶναι τὸ ἀρτιώτερον ἔργον τῆς νεωτέρας ἑλληνικῆς ποιήσεως. «Ὁ Ὀρκος» εἶναι διήγημα, ὡς τὸ τιτλοφορεῖ τοῦλάχιστον ὁ ποιητῆς του.

Ἄλλ' ὡς διήγημα δὲν ἔχει οὐδὲν τῶν στοιχείων ἐκείνων, τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν τὸ εἶδος τοῦτο τῆς λογοτεχνίας. «Ὁ Ὀρκος» εἶναι λυρικὸν ποίημα, καθ' ὅλην τὴν ἑκτασιν τῆς λέξεως. Ἡ ὑπόθεσις του ὡς διήγημα εἶναι ἀπλουστάτη καὶ ἠδύνατο δὲ νὰ περιορισθῇ εἰς τὰς ὀλίγας ταύτας λέξεις :

Ἡ Εὐδοκία, κόρη τῆς Κρήτης, λεπτοφυῆς καὶ εὐθραυστος :

*Ἐδειχεν ὅτι στῆς ζωῆς τὴν πρώτη ἀνεμοζάλη
νεκρὸ σὰν ἄνθος ἔμελλε νὰ γύρη τὸ κεφάλι.*

Ἐν τούτοις τὸ εὐθραυστον αὐτὸ ἄνθος ὑπέστη ὄλας τὰς συμφορὰς τῶν προσφύγων Κρητῶν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1866. Μόνη ἐν μέσῳ ἀνθρώπων ξένων, στερουμένη τῶν πάντων ἀλλ' ἔχουσα ἀκλόνητον τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος της, καὶ πιστεύουσα ἀκραδάντως εἰς τὸν ὄρκον τὸν ὅποιον τῆς ἔδωκεν ὁ μνηστήρ της ὅταν τὴν κατευώδωσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, θέσας ὡς μάρτυρα τὸ φῶς τοῦ δύνοντος ἡλίου ὅτι θὰ ἐπανίδωσιν ἀλλήλους, ἐνῶ παρέμεινεν οὗτος εἰς τὴν Κρήτην, ὅπως ἀκολουθήσῃ τὰς περιπετείας τῆς ἐπαναστατικῆς ζωῆς τῆς νήσου. Ἄλλ' ἐνῶ μακρὰν τῆς πατρίδος της μὲ τοιαῦτα ἐτρέφετο ὄνειρα ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἔτη, ἠκούσθη ἕξαφνα ἀπαισία κραυγῆ, ἡ ὅποια ἐψιθύρισεν εἰς τὰ αὐτιά της :

*Ἐπεσε ἡ Κρήτη ! μὲ τὸ τοῦ πλατεῖα μὴν ἀομενίσσης.
Ἐκεῖθε σκλάβα ἐμίσησες καὶ σκλάβα θὰ γυρίσης!
Σὰν τὸ πουλάκι πὸν μὲ μᾶς θανατερό μολόβι
τὴν ἀπλωτὴ φτεροῦγα του σκληρὰ κατασυντρίβει,
κεραυνωμένη ἀπὸ ψηλὰ κ' ἡ ἐλεύθερη ψυχὴ της
ἔπεσε κάτω, ἀκούοντας τὴ σφοδρὰ τῆς Κρήτης.*

Σκλάβα λοιπὸν καὶ πάλιν, ὁμοῦ μετ' ἄλλων γυναικῶν καὶ παίδων ἐπιστρέφει ἡ Εὐδοκία εἰς τὴν δούλην πατρίδα πιστεύουσα ὅτι εἰς τὴν μεγάλην συμφορὰν ἦτις τῆς ἐστέρησε τοὺς γονεῖς της θὰ εὗρισκε τοῦλάχιστον ζῶντα τὸν μνηστήρα της, τὸν ἡρωικὸν Μάνθον, ὅστις τῆς εἶχεν ὀρκισθῆ ὅτι ἔμελλε νὰ συναντηθῶσι μίαν ἡμέραν ἐκεῖ εἰς τὰ βουνὰ τῆς πατρίδος των.

Εἰς τὴν Κρήτην ἔμαθεν ὅτι ὁ Μάνθος εἶχε πέσει εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Ἀρκαδίου. Σπεύδει πρὸς τὰ εἰρηπία τῆς Μονῆς, ἐκεῖ δὲ ἐμφανίζεται αἴφνης πρὸ αὐτῆς τὸ φάντασμα τοῦ Μάνθου, καὶ τῆς διηγεῖται τὰ κατὰ τὴν μάχην, καὶ τὰ κατὰ τὴν μεγάλην ἐκείνην ἐθνικὴν θυσίαν. Ἡ Εὐδοκία ἐκπνέει κλίνουσα ὡς κοπὲν ἄνθος ἐπὶ τῶν εἰρηπιῶν τῆς Μονῆς καὶ ἀνέρχεται εἰς

τοὺς οὐρανοὺς, ὅπου κατασκηνοῦσιν ὅλοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν ἥρωες ἢ θύματα τῆς ἀγρίας τριετοῦς πάλης.

Αὐτὸς εἶναι ὁ σκελετὸς τοῦ ἔργου. Ὡς διήγημα ὁ «Ὀρκος» εἶναι πραγματικῶς ἄνευ τινὸς ἀξίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπλῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ὁ ποιητὴς ἐδημιούργησεν ἕν ἀριστούργημα, τοῦ ὁποίου οἱ ἥρωες δὲν εἶναι ἄνθρωποι μὲ ὀστέα καὶ σάρκας, δὲν ἀνήκουν εἰς ἕνα τόπον καὶ εἰς μίαν ἐποχὴν, εἶναι αἰώνιοι χαρακτήρες καὶ αἰώνια σύμβολα παντὸς φιλελευθέρου λαοῦ. Εἰς τὰς ἀφηρημένας ταύτας ἐννοίας ἔδωκεν ἐν τούτοις ὁ ποιητὴς τοιαύτην ζωὴν καὶ ἐνέργειαν καὶ κίνησιν, ὥστε τὰ κατέστησεν εἰς τὰς αἰσθήσεις μας ὄντα ὑπαρκτά, ζῶντα τὴν αὐτὴν μὲ ἡμᾶς ζωὴν καὶ παλλόμενα ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν αὐτῶν μὲ ἡμᾶς συγκινήσεων, ἐντὸς ἐνὸς πλαισίου γέμοντος ἀπὸ φῶς καὶ ἁρμονίαν.

Ὅσοι δὲν γνωρίζουν τυχὸν τὸ ποίημα δὲν δύνανται νὰ λάβωσι σαφεῖς ἰδέαν ἐξ ὧσων εἶπον περὶ τοῦ ὠραίου καὶ τοῦ ὑψηλοῦ, τὰ ὅποια ἐκβλύζουν ἀπὸ πᾶσαν αὐτοῦ σελίδα. Δὲν δύνανται νὰ ἀντιληφθῶσι τὰς θαυμασίας εἰκόνας, τὰς ὁποίας ὁ ποιητὴς ἐπλημύρισεν ὡς γνήσιος Κερκυραῖος, μὲ χρώματα καὶ μὲ φῶς καὶ μετέδωκεν ὅλην ἐκείνην τὴν διαφάνειαν τὴν ἀπαλότητα τὴν χάριν καὶ τὴν πλαστικότητα τῆς κερκυραϊκῆς φύσεως εἰς στίχους, ὁμοίους τῶν ὁποίων σπανίως εὐρίσκει τις εἰς τὴν νεωτέραν ἡμῶν ποιησιν.

Ὁ χρόνος καὶ ἡ φύσις τοῦ ποιήματος δὲν μοῦ ἐκιτρέπει νὰ κάμω ἀνάλυσιν αὐτοῦ. διὰ τοῦτο περιορίζομαι ν' ἀποσπᾶσω μερικὰ τεμάχια τὰ ὅποια δύνανται νὰ δώσουν ἀπλῶς ἐννοιάν τινα ποιήματος, ὅπερ ἐχαρακτηρίσθη ὡς τὸ ἔσμα τῶν ἔσμάτων τοῦ συγχρόνου ἑλληνικοῦ ἠρωϊσμοῦ. Ἴδου πῶς περιγράφει ἐν παραδείγματι τὴν νύκτα, καθ' ἣν ἡ Εὐδοκία ἀπέρχεται εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ Ἄρκαδιου.

*Εἶχε νυκτώσει. — Τ' οὐρανοῦ βαθύτατη μαυρίλα
τῆ γλῶσσι τοῦ κάμπου ἐσκέπαζε καὶ τοῦ βουνοῦ τὰ φύλλα. —
μανρολογοῦσαν τὰ βουνα κ' οἱ βράχοι τῆς θαλάσσης,
ἄστρο χλωμὸ δὲν ἔφεγγε στὴν ἐρημιὰ τῆς πλάσης,
καὶ μόνον ἔκανε, κροφὰ περῶντας τὸ φεγγάρι,
μὴν ἄκρη ἀπὸ τὰ σύγνεφα λάμπει ἀγρυρῆ νὰ πάσῃ.
Φωνὴ δὲν ἄκουε· πούπετα δὲν ἔβλεπε διαβάτη.
Εἶχε τὸν ὕπνο ἀποδεχτὴ καλύβι καὶ παλάτι
δὲν ἐσπαροῦσαν τὰ πουλιά, ποὺ σόσκοτα εἶχαν βάλει,
σκέπη θερμὴ, τὴν ἴδια τοὺς φτεροῦγα στὸ κεφάλι.
Ἦταν τὸ χόρτο, τὸ κλαρὶ καὶ ὁ ἀνθὸς τὴν ὥρα ἐκείνη
τοῦ μαμουδιοῦ προσκέφαλο, τῆς πεταλούδας κλίση.
Τ' ἀρνὶ στὴν μάντρα ἐπλάγιαζε, τ' ἀγρίμι στὴ μονιά του,
ὅλα τὰ πλάσματα, Θεέ, στὸν ἥσμιο σου ἀπὸ κάτω.*

Ἴδου καὶ ἐν ἄλλο ἐπίσης ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὄνειρον τῆς ἡρώιδος, ἢ ὁποία ἐπιστρέφουσα εἰς τὴν Κρήτην βλέπει ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου καθ' ὕπνουσ ὅτι ἐτοιμάζεται νὰ προσέλθῃ νύμφη, περιστοιχουμένη ὑπὸ τῶν νεανίδων τοῦ χορίου τῆς :

*Τῆς φαίνεται ὀπού, σεμνὰ σὰ νύμφη στολισμένη,
τ' ἀγαπημένο ἀγόρι τῆς ἐντροπαλῆ ἀναμένει.
Πλούσιες ὥστόσο φορεσιές, ἀγερικὰ μαγνάδια,
μαλαματένια εἰδίσματα, πολύτιμα πετράδια
θωραίει σὲ ξένες καὶ δικές, ὀπού τὴν παραστέκουν,
ποῦ ζωντανὸ τριγύρω τῆς ὠραῖο στεφάνι πλέκουν,
καὶ μὲ τὰ μάγια τοῦ χοροῦ συσμίγουν ἐπιτήδεια
νέαν ὀμορφιά στὰ κάλλη τους, νέα χάρι στὰ στολίδια.
Ὡς πεταλοῦδες, ποῦ σιμὰ στὸν κρένο παιγνιδίζουν,
κ' ἐνῶ μίαν αἶθρα ὀλόγυρα πετῶντας δὲ συγχύζουν,
βλέπεις καὶ δείχνουν στὰ φτερά, μὲ ἄκοπο παιγνίδι,
λευκό, γαλάζιο, πράσινο, κάθε βαφῆς πλουμίδι.*

Τὸ γλυκὺ ὄνειρον διακόπτεται καὶ ἐπανέρχεται αὐτὴ εἰς τὴν σκληρὰν πραγματικότητα. Ἀλλὰ μὲ ποίαν λεπτότητα ἀφυπνίζει τὴν ἡρώϊδα του, ὁ ποιητῆς ; φαίνεται ὡς νὰ τὴν ἀποσπᾷ ὑπὸ τὸ ὄνειρόν τῆς μὲ βροχὴν ροδοφύλλων. Ἡ Εὐδοκία, ἐξακολουθοῦσα τὸ ὄνειρόν τῆς, ἀκούει τὰ βήματα τοῦ εἰσερχομένου εἰς τὸ σπίτι τῆς μελλονύμφου. Τότε δέ :

*Σπαροῦν τὰ φυλλοκάρδια τῆς· χάμου γυρνάει τὸ βλέμμα,
πυρομαχοῦν τὰ μάγουλα καὶ ξεσταλάζουν αἶμα
ἀλλὰ τ' ἀγνό τῆς αἴσθημα τοῦ πόθου ἢ ὀρμῆ νικᾷ,
τὰ μάτια πάλε ἀπὸ τῆ γῆ σηκώνει — καὶ ξοπνᾷει.
Εἶχαν ροδίσει τὰ νερά· καί, καθὼς ὄλα ἢ μέρα
ἔκαμε τ' ἄστρα νὰ σβηστοῦν ἀπάνου στὸν αἰθέρα,
σβησμένα, εὐθὺς ὀπῶφεξε τοῦ λογισμοῦ ἢ ἄχτινα,
τὰ ὄνειρά τῆς ἔμειναν ἄστρα ὀθρανοῦ κ' ἐκεῖνα.*

Ἀκόμη δώδεκα στίχους ἀποσπᾷ ἀπὸ τὸν διάλογον τοῦ φαντάσματος μετὰ τῆς ψυχορραγούσης Εὐδοκίας, εἰς τοὺς ὁποίους εἰκονίζεται ἡ ἠθικὴ φυσιογνωμία τῆς ἡρώιδος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε δώσει θεῖαν δύναμιν ἢ πίστις :

*Ἡ πίστις ὀπού χύνοντας προφητικὸ ποτάμι
ἔκαμε πλάτανο αὐτὸ τὸ λυγηρὸ καλάμι.*

Ἴδου οἱ στίχοι οὗτοι :

*Ἐσὸ — ποῦ δὲν ἐγνώριζες πίκρα τῆς γῆς καμμία,
ποῦ εἶχες ἦλιο τῆ χαρά, πνοή τὴν εὐτυχία,
κ' ἔδειχνες ὅτι στῆς ζωῆς τὴν πρώτη ἀνεμοζάλη
νεκρὸ σὰν ἄνθος ἔμελλε νὰ γόρης τὸ κεφάλι,
δύστυχη ξάφρον καὶ ὄρφανή, σὲ μέρη μακροσμένα
ἐκλαιες θεορμὰ τοῦ τόπου σου τὸν οὐρανὸ κ' ἐμένα·
καὶ ἀντὶς ἢ μάθη συμφορὰ νὰ σὲ νικήσῃ φῶς μου,
τὰ πλοῦτη, ὅπου ἔχες μέσα σου, φανέρωσες τοῦ κόσμου.
Στὸν ἴδιο τρόπο καὶ μιὰ γῆ, ποῦ λέει κανεὶς πλασμένη
γιὰ τὰ ἄνθρα ἀπ' ἄνθια μοναχὰ καὶ χόρτα στολισμένη,
δείχνει στὸν ἥλιο, ἂν ὁ σεισμός, βαθνὰ - βαθνὰ τὴν σχίσῃ,
ἐδῶ χρυσάφι ἀπάρθενο, κ' ἐκεῖ καθάρια βροσί.*

Τοιούτων στίχων καὶ τοιούτων εἰκόνων εἶναι πλήρης «Ὁ Ὅρκος». Ἄλλ' ἐξ αὐτῶν ἀμυδρὰν ἰδέαν ἐλάβετε περὶ τοῦ ὅλου ποιήματος. Ἐξ αὐτῶν μακρόθεν μόνον ἀκούεται τὸ κελάρυσμα τῆς ποιητικῆς ἐκείνης πηγῆς, ἣτις προχέει τὴν μουσικὴν μελωδίαν εἰς στιχουργίαν περιλαμβάνουσαν εἰς μίαν ἁρμονικὴν συγχώνευσιν ὅλα ἐκεῖνα τὰ στοιχεῖα τ' ἀποτελοῦντα τὸ αἶδιον κάλλος τοῦ Πλάτωνος.

Εἰς τὴν ποίησιν τοῦ ὁ Μαρκοῦ περιέλαβεν, ὅπως ὅλοι σχεδὸν οἱ Ἕλληνες ποιηταί, τὴν πατρίδα, τὸν ἔρωτα καὶ τὸν θάνατον. Περιέλαβε δηλαδὴ τὰ τρία στοιχεῖα περὶ τὰ ὁποῖα ἐξειλίχθη σχεδὸν ἡ ποίησις καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας. Διότι ἂν ἀφαιρέσῃ τις τὴν ποίησιν, ἣτις εἰσῆλθεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς συγχρόνου ζωῆς καὶ ἐξυπηρέτησε τὰς δημοκρατικὰς δοξασίας τῶν νεωτέρων φιλοσόφων, ἡ ποίησις δὲν εἶναι ἡ συγχώνευσιν τῶν ἰδίων αἰσθημάτων ὑπὸ νεωτέραν μορφήν ἐμφανιζομένων. Ἡ ποίησις εἰς τοὺς παλαιότερους καὶ εἰς τοὺς νέους λαοὺς εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια ἰδανικὴ καὶ ἀληθής. Μεταβάλλει ἐκάστοτε μορφήν, ἀλλ' ἡ οὐσία παραμένει ἡ αὐτή. Ἡ ἀλήθεια δὲ εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν Ἰλιάδα, ὅπως εὐρίσκεται καὶ εἰς τὰ δράματα τοῦ Σαιξπήρου. Ἡ διατύπωσις μόνον αὐτῆς εἶναι διάφορος καὶ ἀνάλογος πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῆς ἐποχῆς. Τὸ σημερινὸν πνεῦμα, ὀδηγούμενον ὑπὸ τοῦ Σαιξπήρου, εἰσέδυσεν εἰς τὸ ἀπρόσιτον ἱερὸν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀληθείας τῆς ζωῆς, συνησθάνθη τοὺς μυστηριώδεις παλμοὺς καὶ τοὺς ἀποκρόφους σφυγμοὺς τοῦ ἀνθρώπου, ἐξ αὐτοῦ δὲ ἀνέθορον ἢ σύγχρονος ποίησις μὲ τὰς σκέψεις τῆς, μὲ τοὺς δισταγμοὺς τῆς, μὲ τὰς ἐρεῦνας τῆς, μὲ τὰς ψηλαφήσεις περὶ τοῦ ἀγνώστου μέλλοντος καὶ ἐπήγαγεν οὕτως ἡ ἀλήθεια, ἡ ὑψίστη ἀλήθεια, στρεφομένη περὶ τὰ αὐτὰ ποιητικὰ στοιχεῖα.

Περὶ τὰ αὐτὰ στοιχεῖα στρέφεται καὶ ρυθμίζεται ἡ ποίησις τοῦ Μαρ-

κορά. Ἄλλὰ κατὰ τίνα τρόπον ἐκδηλοῦται αὕτη, καὶ κατὰ ποίαν μορφήν παρουσιάζονται τὰ γεννήματα ταῦτα τῆς ἀβρᾶς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ; Λέγει ὁ Παλαμᾶς: «Τὰ πάντα ἐμφανίζονται πρὸ αὐτοῦ ὠραία, αἴσια, περιβεβλημένα τὸν στέφανον τῆς αἰωνίας νεότητος, ὁ ἔρωσ τὸν ὅποιον ψάλλει ὁ ποιητῆς εἶναι τὸ μυστήριον, ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὁποίου τὸ γυναικεῖον κάλλος δὲν εἶναι ἀπλῶς ἀρμονία χρωμάτων καὶ σχημάτων φαινομενική, ἀλλὰ ἀπόρροια τοῦ θείου καλοῦ τοῦ πηγάζοντος ἐκ τοῦ ἀθανάτου».

Ὁ θάνατος πάλιν δὲν εἶναι διὰ τὸν Μαρκορᾶν φρικώδης τις κάθοδος εἰς τὰ τάρταρα, οὐδ' ἀπλή μεταβολὴ καταστάσεως, οὐδὲ συγχώνευσις μετὰ τοῦ σύμπαντος, οὐδ' ἐπιστροφή εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν. Εἶναι ἀναγέννησις εἰς ὀλβιωτέρους κόσμους καὶ νέα ζωὴ εἰς παραδείσους ἀσυλλήπτου φωτὸς καὶ κάλλους.

Ἡ δὲ φιλοπατρία εἰς τὰ ποιήματα αὐτοῦ δὲν λαμβάνει τὸν χαρακτῆρα, ὡς εἶπον, τῆς στιχουργημένης πατριδολογίας, ἀλλὰ, φεύγουσα τὰ συνήθη καὶ τετριμμένα, τὰ ὅποια σκοπὸν ἔχουσι νὰ θιξῶσι τὰς ψυχὰς τῶν συγκινομένων ἐκ τῶν συγχρόνων γεγονότων, ἀνέρχεται εἰς τὰς ὑψηλὰς σφαίρας τῆς τέχνης καὶ καθιστᾷ τὰ γεγονότα ταῦτα, ἅτινα συνετάραξαν τὴν ἐποχὴν του καὶ συνεκίνησαν τοὺς συγχρόνους τοῦ ποιητικῶς ἔργα, κτήματα πάσης ἐποχῆς καὶ παντὸς λαοῦ. Οὕτω ὁ Κερκυραῖος ποιητῆς δὲν εἶναι ποιητῆς τῶν στενῶν ὁρίων τοῦ τόπου του, οὔτε τῶν ὁρίων τοῦ ἔθνους του. Εἶναι ποιητῆς ἀνήκων εἰς τὴν τάξιν τῶν φωτεινῶν ἐκείνων πνευμάτων, τὰ ὅποια διασπείρουν τὰς ιδέας αὐτῶν καὶ δίδουσι τοιαύτην γενικότητα εἰς αὐτάς, ἀπαλλάσσοντες συγχρόνως ταύτας παντὸς ψεύδους, πάσης νοθείας, παντὸς κόμπου ρητορικοῦ, ὥστε τὰς ἐμφανίζουν ὑπὸ γνησίαν καὶ καλλιτεχνικὴν ὄλως μορφήν.

Τοιαύτη ἡ ποιησις τοῦ Μαρκορᾶ. Μεγάλῃ καὶ ἀβρᾷ, προσλαμβάνει χαρακτῆρα γενικώτερον καὶ παγκοσμιώτερον, ἐνῶ δὲ εἶναι πλουσία εἰς στίχους, οἱ ὅποιοι ἀποδίδουν ὅλην τὴν πλαστικότητα τῆς ἑλληνικῆς φύσεως καὶ ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν ζωὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν γῆν, ἔχει ἐν τούτοις τὸ ἀνέκφραστον ἐκεῖνο μυστήριον, ὅπερ θίγει τὴν ψυχὴν παντὸς ἀνθρώπου. Αὐτὸ δὲ εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς μεγάλης ποιήσεως, ἥτις, ὡς λέγει ὁ Ταῖν, δὲν θνήσκει καὶ δὲν γηράσκει, ἀλλὰ μένει αἰεὶ νεάζουσα καὶ ἀείποτε παρθενική.

Παρθενικὴ καὶ νεάζουσα θ' ἀπομένῃ ἡ ποιησις τοῦ Κερκυραίου ψάλτου, διότι ὑπάρχει εἰς αὐτὴν τὸ αἰδίου κάλλος τοῦ Πλάτωνος.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ «ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ»

ΣΕΙΡΑ ΔΙΑΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΓΕΩΡΓΙΟΣ Θ. ΖΩΡΑΣ

1. Κωστή Παλαμά, Ἄνδρέας Κάλβος, Ἀθήναι 1969.
2. Κωστή Παλαμά, Ἰούλιος Τυπάλδος, Ἀθήναι 1970.
3. Γ. Τσοκοπούλου, Οἱ ἀδελφοὶ Σούτσοι καὶ ἡ πολιτικὴ ποίησις ἐπὶ Ὀθωνος, Ἀθήναι 1970.
4. Θ. Βελλιανίτου, Πολυλάς, Μαρκοράς καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Κερκύρας, Ἀθήναι 1970.